دیالۆگ و داهێنان

بەشی 2

عەبدولخالق یەعقووبی

وەرزی دواندن چیرۆك و ئایدلۆژیا لەگەڵ شێرزاد حەسەن

عەبدولخالق یەعقووبی: لای تۆ سیحری چیرۆك لە چیدایە کە وەها شەیدای کردووی وەك عەشقێکی گەورە و پاکی ژیانی خۆت لەگەڵیدا بجووڵێیەوە و بیخولقێنی و بینووسی؟

شێرزاد حەسەن: دەکرێ عەشقی چیرۆك لەوە بێت، لە ڕۆژانی خەیاڵی من، لە منالییەوە. جارێکیان لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ یەکێك لە گۆڤارەکانی کوردستانی عێراق سەبارەت بە شێعرێکی قانع باسم کرووە. ئەمن پێش ئەوەی بچمە قۆناغی سەرەتایی، واتە زۆر مناڵ بووم باسی لێفەیەکی شڕی کردبوو. زۆرم بیر لێکردەوە کە ئەم لێفە شڕە وا ئەم کابرا باسی دەکا ـ کە دەزانین قانع کێیە ئەمڕۆ، کە سەرنجی ڕاکێشام، زۆرتر باسی لێفەکەی منی ئەکرد. من پرسیم ئەمە چییە وتیان شێعرە. من لە ڕاستیدا لە سەرەتا ئەو کەف و کوڵ و هەست و نەستەی کە هەمبوو لە ڕێی شێعرەوە دەرمدەبڕی و بە گەنجێتی بە شێعر دەستم پێکرد، بەڵام قۆناغێك هات هەستم کرد خەمی من گەورەترە، بۆ خۆم لە خانەوادەیەکی با بڵێم لە ڕووی چ ئابووری دەڵێی، چ کۆمەڵایەتی دەڵێی، چ... لەهەر ڕوویەکەوە هیلاك وماندوودا گەورە بووم. باسی گەڕەکی خۆشمان بکەم لەو گەڕەکە زۆر هەژارانەی هەولێر گەورە بووم: خۆ دیارە قۆناغی سەرەتایی من لە ڕەواندز دەستی پێکرد، هەتا چوومە قوتابخانە. من قەناعەتم وایە لەو ڕۆژگارەش پێش ئەوەی بچمە قوتابخانە، پیرێژنەکان لە نەنکمەوە بیگرە ـ کە خەیاڵی زیاتر وروووژاندم، بەوەی کە ئێمە پێی دەڵێن چیرۆکی گوێی ئاگردان، لە حەکایەتی دێو ودرنج و لە حەکایەتی جنۆکەو، ئەو کەسانەی ئەفڕن و کەسانێك... سیمرخ و ئیتر لەو شتانەی... تووشی یەك دوو پیرێژن دەبووم و شەوانی ئێمە دەبووە شەوانی حیکایەت، نەنکم یەکێك لەو کەسانەیە کە چیرۆکی بۆ دەگێڕامەوە. لە ڕاستی دا خەیاڵم بۆ ئەوە ئەچوو کە کێن نووسەری ئەم حیکایەتانە؟! زۆر بیرم لەوە ئەکردەوە. دوایی درەنگ تێگەیشتم کە ئەمانە نووسەرێکی دیاریکراویان نییە، زۆرجار دەتوانم بڵێم ڕەگ و ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ جۆرێك لە ئەفسانەکان. بۆ من سیحری چیرۆك لەو خەیاڵە دابوو ئەگەر کورتی کەمەوە، لەو خەیاڵەدا بوو کە لە تەنگی دڵی خۆمەوە، تەنگی ژوورەکەی ماڵی خۆمانەوە ئەیبردم بە ناو وڵاتان و مەملەکەتان و مەملەکەتی جنۆکان و پەرییەکان و فریشتەکان و ئەیبردم بۆ ئاسمان و دەیهێنامەوە سەر عەرز، دۆڕان و بردنەوە، حەکایەتی کوڕە کەچەڵ و ئیتر لەم شتانەی کە ڕەنگە تۆش ڕۆژگارێك بیستبێتت، ئەمانە بۆ من سیحرێك بوون، بەڵام وەختێك گەورە بووم و وەکوو گوتم شێعر جێی خەمی منی تیانابێتەوە و لێشت ناشارمەوە لە منا سیحری چیرۆك وادەستی پێکرد. من لە منالیمەوە ئەکرێ بڵێم زۆر ترسەنۆك و شەرمن بووم، زۆر دوورەپەرێز بووم، حەتا لە میوانەکان خۆم ئەشاردەوە، لە کەس و کار خۆم ئەشاردەوە، تا ڕادەیەکی یەکجار زۆر ئەمن لە ڕووی سایکۆلۆژییەوە، لەبەر ئەوەی کە باوکم پیاوێکی دڵڕەق بوو تا ڕادەیەك من زۆر سەرشکان و ڕووشکان و دڵشکانم بینی. لە منالی و لە گەنجێتیما بۆیە بەردەوام کارەکتەر و پاڵەوانم دروست ئەکرد، لە خەیاڵی خۆم، واتا من لە ژیانی خۆما لە هاوڕێکانم ئەترسام، هاوڕێیەتیم ئەکردن یا جورئەتم نەدەکرد وەك ئەوان تێکەڵ هەموو شتەکان بم. بۆ نموونە من لە گەڕەکێك بووم هەر هەموویان سەگباز بوون جگە لە من، هەر هەموویان ئەیانتوانی شەڕ بکەن، من نا، کە شەڕیشم ئەکرد باوکیشم بیزانییایە تێی هەڵئەدام. ئەتوانم بڵێم لە یارییەکانیش کەمەکێك بێبەش بووم، تا تەمەنی هەرزەکاری و گەنجێتیم هێدی هێدی وێرام بچمە نێو خەڵك (ئەمە حەکایەتی منالی) بەڵام ئەو قۆناغی منالی و حەکایەتی گوێ ئاگردان و ترسی من لە تێکەڵ بوون لەگەڵ خەڵك ئایا لە خوێنمابوو؟

ئەو ترس و شەرمە بوو، لە خانوادەکەم کە وەك ئەڵێم لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی و جۆری مامەڵە کردن لە بارێکی زۆر ناهەمواردا بووم، بۆی ئێمە لە یەك ژووردا دەژیاین ناچار بووم بای خەیاڵی خۆم بدە، بفڕم، بڕۆم لە ناو دنیا تەنیاکەی خۆم دەیان کارەکتەر و پاڵەوان دروست بکەم، دۆست دروست کەم، و مەملەکەت دروست کەم، و واتا کە بووم بە گەنجیش دەیان جار بێبەش بووم لە خۆشەویستی، هیچ کچێك و هیچ ئافرەتێك لەبەر زۆر هۆ، من دوانزە ساڵان ئایینپەروەر بووم، بۆ خۆم هەر بە حەرامیشم دەزانی هێندێك شت بکەم، بۆیە من بەردەوام لە گەنجێتیشما هەر بە خەیاڵ عەشقم دەکرد. ئەکرێ بڵێی ئەو شێعرانەی کە سەرەتا نووسیومە هەمووی بۆ ئەو یەك دوو کچە بووە کە لە ژیانما خۆشم ویستن، نەموێرا بە نامە یا بە ڕاز و نیازێکی ڕاستەوخۆ بە کچەکانی بڵێم؛ ئەمکردن بە نووسین؛ زیاتر وەختێك کەوتمە ناو دنیای فەلسەفە و فکر و دەروونزانی و مێژووخوێندنەوە و وردبوونەوە لە فەلسەفەی جیا، لە مەزاهیبی جیا، تێگەیشتم کە نەخێر، من ئەبێ بتوانم پێدزکە بکەم لە شێعرەوە بۆ دنیایەك کە ناوی چیرۆك بوو. دیارە من یەك دوو چیرۆکی خراپم نووسی لە سەرەتادا پڕ بوون لە ناوەرۆکی ئینسانی. بە دەربوون لە تەکنیك و لە هونەر، سەرەتای ڕۆشنبیری من بە عەرەبی دەستی پێکرد. من یەکەم چیرۆکم بە عەرەبی نووسی، دوایی هاتم بیرم کردەوە، من لە ناو عەرەبا دەبم بە چی، یا نابم بە چی، بەڵام پرسیارێکی ئەخلاقی بوو کە من وەك کوردێك دواجار چی دەکەم لە ناو عەرەب، ئیدی یەکەم چیرۆك و دووەم چیرۆك زمانی کوردیم باش نەبوو بە هیچ شێوەیەك نەمئەتوانی ئەو ڕاز و نیازەی هەمە یا ئەو کارەکتەرەی هەمە با ئەو چیرۆکەی کە من دمهەوێ بیسازێنم لە قاڵبێکدا بۆم دانەڕێژرا، بۆیە لەو کۆمەڵە چیرۆکەی کە ساڵی 1983 بڵاوم کردۆتەوە تەنیا نۆ (9) چیرۆکی تێدا بوو ـ سێ چیرۆکم فەرامۆش

کرد لەبەر ئەوەی ئەوندەی کە لە ناوەرۆك بە جوانم ئەزانی بەلآم هەستم دەکرد لە هیچ بەهرە و هونەرێك کەڵکی وەرنەگرتبوو، ڕەنگە بگەڕێمەوە سەرئەوەی کە سیحری چیرۆك لەوە دایە، ئەسڵەن بە بێ چیرۆك ژیانم نییە، یەعنی تۆ فەلسەفە ئەخوێنی، دەروونزانی ئەخوێنی، کۆمەڵناسی ئەخوێنی، زانستەکان ئەخوێنی، بیرت نەچێ حەتا زانست قەرزاری چیرۆك و ڕۆمانە، بۆیە سیحری چیرۆك و ڕۆمان لای من لەوەدا نییە کە بە تەنیا شتێکی خەیاڵییە و دەیسازێنی، بەڵکوو بەخشینی مەعریفەتێکە لە ڕێی جۆرێك لەو وروژاندنەی کە لەگەڵ ئیحساسات و مەشاعیر یا هەست و نەست تێکەڵاو دەبێ، بە ڕادەیەك ئەگەر بێت و من شتێکی دەروونزانی کۆمەڵ بخوێنمەوە، دەبێ کۆمەڵی خۆم بخوێنمەوە، دەوروبەر بخوێنمەوە، لە ڕووی چیرۆکێك و ڕۆمانێکەوە فێڵی ئەوەت لێدەکەم بتخەمە ناو سیحر و دنیاکەی خۆم، هەم مەعریفەتێکت پێدەفرۆشم، هەم لەززەتێکشت پێدەفرۆشم. ئەگەر بتوانم، بۆیە قەناعەتم وایە هەموو لقەکانی زانست مەعریفە دەبەخشن، بەڵێ، بەلآم ئەوە چیرۆك و ڕۆمانە ئەتوانێ لەززەتیش ببەخشێ کە ئێمە پێی دەڵێین چێژ یا apitide کەواتە مەعریفەت تەنیا مەرج نییە زۆر کەس وادەزانی، تەنیا، چیرۆك بنیاتێکی خەیاڵییە و هیچیتر، نەخێر چیرۆك دنیایەك شتە، بۆیە من میللەتانی دنیام لە ڕووی چیرۆك و ڕۆمانەوە ناسی. عەشقی من سەرەتا لە خوێندنەوەی چیرۆك و ڕۆمانی دنیاوە دەستی پێکرد، هەمیشە بیرم لەوە کردۆتەوە ئەو نووسەرانە چۆن توانیویانە من کەلەپچە بکەن، دامنێن چەندین سەعات بە دیار کتێبەکانەوە شەو نەنووم، ڕۆمان بووە تا بەیانی بەگیری خستووم، منی هەڵواسیوە بە خۆیەوە، دەباشە سیحری ئەو هەڵواسینە لە کوێیە؟ پتر لەوەی کە لە ڕووی سایکۆلۆژیاوە لە دەروونزانی فێر بووبم، لە ڕووی چیرۆك و ڕۆمانەوە لە زۆر خولق و ئەتوار و ڕەفتار و لە خۆم و لە خەڵکی و لە دەوروبەر و لە خەڵکی میللەتانی تریش گەیشتم.

بیرمان نەچێ داستایۆفسکی ڕۆماننووسە، بەلآم سایکۆلیژێستێکی گەورەشە، دەروونناسێکی گەورەشە، فرۆید قەرزی لێئەکا، دەتوانین بڵێین من ئەوندە لە فرۆید کەڵکم بینی ئەوندە و زیاتر لە داستایۆفسکی کەڵکم بینیوە. کەواتە سیحری چیرۆك لە کوێ دایە؟ من ئەتگەڕێنمەوە بۆ چیرۆکی هەزارویەكشەوە، شەهریار هەموو جارێ ژنێك دێنێ بۆ یەك شەو بێزار ئەبێ و ئەیکوژێ، شەهرزاد لە ڕووی چیرۆکەوە ئەو کارە دەکا، چیرۆکەکە هەموو شەوێ لە شوێنێ کۆتایی پێدێنێ کە شەهریار بە تامەزرۆییەوە بمێنێتەوە بۆ بیستنی باقیەکەی. لێت ناشارمەوە وەختێك ئێمە تەنیا ڕادیۆ شرێکمان هەبوو و منداڵ بووم لە ڕادیۆی کرماشان چیرۆکیان ئەگێڕایەوە و بە زنجیر من و دایکم و خوشك و براکانم و خەڵکی گەڕەك لە بیرمە هەر هەموومان بە دیار ئەو چیرۆکانەی ڕادیۆ کرماشان دائەنیشتین.

ئەگەر لە یادم بێت سالآنی شەست بوو؛ بە ڕاستی عەشقی من لەگەڵ چیرۆك لە پاڵ ئەوەی کە نەنکم چیرۆکی بۆ دەگێڕامەوە، لە پاڵ ئەوەی تەنیایی خۆم خەیاڵی بۆ دروست ئەکردم، وەکوو ئەوەی بە خەیاڵ عەشقێك دروست دەکەم کە نییە لە ژیانمدا هەروا ئەو چیرۆکانەی ڕادیۆ کرماشان بە ڕادەیەك کاری کردە سەر من کە هەموو شەوێ چاوەڕێ بووم. هەمیشە دەمپرسی چییە وا لە من ئەکا چاوەڕێی زنجیرەی دووەم و سێیەم و دەیەمم؟ کەواتە سیحری چیرۆك لەوەدایە هەمیشە یەك فەزا، یەك جیهانی تازەت پێدەڵێ کە تۆ پێشتر پێی ئاشنا نەبووی و ئەوەش هەمووی لە ڕووی چییەوە دەکرێ، لە ڕووی مەعریفەتێکی قووڵ. بە ڕاستی هونەر، هونەرێکی گەورە و خوێندنەوەی خەڵکی و تێڕامان لە دەوروبەر لە خۆت و لە کۆمەڵدا، لە پاڵ ئەوەشدا جورئەتێکی گەورەیە، من ناتوانم چیرۆکێکم خۆش بوێ بە خۆیەوەم هەڵنەواسێ، ئەمە بەو مانایە نییە من چیرۆکێك ڕەد دەکەمەوە، بەس من سیحری چیرۆك لەوەدا دەبینم، بە تایبەتی چیرۆك، مادام ئەشێ باسی چیرۆك بکەی من زۆر دەیشوبهێنم و هەر منیش نیم زۆر ڕەخنەگری دنیاش بە قەسیدە یا شێعری (لیریکی) کە پێی ئەڵێین غینایی، سترانئامێز، گۆرانیئامێز، چونکە خوێندنەوەی شێعرێکی (لیریکی) یەك ئەسەری جوان لە کۆتاییدا بەجێدەهێڵێ. هەر چیرۆکێك ئەو ئەسەرە بەجێنەهێڵێ یانی بار نەکرابێ بە شێعر، بە فەزایەك، بە خەیاڵێکی بەبڕشت و گەورە و جوان، بڕوا ناکەم بتوانێ کەس بە دوای خۆیدا ڕابکێشێ.

عەبدولخالق یەعقووبی: چیرۆك کە هەندێك خەسڵەتی تایبەت بە خۆی هەیە چی پێیە کە شێعر و شێوەکاری و مۆسیقا و هتد پێیان نییە، یان توانای هەست پێکردن یان دەربڕینیان نییە؟

شێرزاد حەسەن: من ئەو ڕوانینەی تۆ ئەگوازمەوە بۆ شانۆ، گۆیا باوکی هونەرەکانە لەبەر ئەوەی هەموو ئەو شتانەی تێدایە. هێندێك قەناعەت ئەکەن ڕۆمان هەموو ئەو شتانەی تێدایە ئیتر ئەوە ڕەنگە، دەنگە، ئەوەی کە تۆ ناوت نا موسیقا، من ئەزانم دەنگ بە مانا تەقلیدییەکە ناڵێم، دەنگ و مۆسیقا لە چیرۆك و ڕۆمانیشدا هەیە؛ وەك سەرەتایە، وەك کۆتاییە، وەك چڵەپۆپەیە. ئەگەر بە شێوە تەقلیدییەکە لەسەر چیرۆك و ڕۆمان قسە بکەین ڕەنگە کۆی ڕەگەزەکانی چیرۆك یەعنی مەسەلەن تۆ چیرۆکێ بخوێنیتەوە وێنەت نەداتێ وەك فیلمێکی سینەمایی کە وێنە لەبەرچاوتە. ئەگەر قسەکانیش نەزانی تۆ دەبییە وێنەکان، جارێ تۆ نازانی پاڵەوانەکان چی دەڵێن، چییە وا تۆ بە دیار فیلمەکەوە دادەنیشی، وێنەکانن و وێنەکان و جووڵەکانن، چییە وات لێدەکا گوێ لە مۆسیقا بگری کە قسەی تیا نییە، ئەمە سیحری ئیقاعێکە، بەچی دەزانی ئەو مۆسیقایە غەمگینە یا هی دڵخۆشیە ئەوە کێیە پێتدەڵێ؟ ئەوە ئەو ئیقاعەیە کە لەگەڵ ڕۆحی تۆ هاوئاهەنگ دێتەوە. من قەناعەتم وایە چیرۆك و ڕۆمان کۆی هونەرەکانی تیایە. بەڕاستی حەتا لە ململانێی نێوان کارەکتەرەکاندا ئیقاع هەیە، مۆسیقا هەیە، لە سازاندنی ئەو زەمەنەی کە تۆ لە چیرۆکدا، چیرۆکێ کە تۆ مەسەلەن لە چەند دەققەدا لە قاوەخواردنێکدا، لە چاخواردنێك، لە زیهنتدا دەیخولْقێنی. چیرۆك فەزایەك بەجێدەهێڵێ بۆ تێڕامانی خۆت. من مەسەلەن چیرۆك نانووسم ئەگەر ئیقاعی نەبێ، یانی من ئەگەر بمەوێ پێناسەیەك بۆ چیرۆکی خۆم بکەم قەناعەتم وایە من چیرۆکێك دەنووسم(ئەگە حەقم هەبێ ئەو قسەیە بکەم) کە ئیقاعدارە، ئەم ئیقاعە لە کوێوەیە،

لە مۆسیقاوەیە، ئەمە چی دەیسازێنێ؟ شتێك نییە جگە لە کارەکتەرەکە، لە تێکەڵ بوونی شوێن و کات، لە ڕووداوەکان، لە ململانێ، لەو وێنانەی من لە ڕستەی یەکەمەوە دەست پێدەکەم، لە دیالۆگەکان. کۆی هەموو ئەو شتانە تۆ یا کەسێ وا ئەزانێ، شانۆ دیالۆگی تێدایە، نەخێر، چیرۆك تێدایەتی، خەڵکی وا ئەزانێ مۆسیقا کاری مۆسیقاژەنەکانە. نەخێر، چیرۆکێك نییە بە بێئیقاع و مۆسیقا، وێنەش وائەزانن بەس لە سینەما و وێنە هەیە. تۆ مەسەلەن ئەگەر چیرۆکی «کەڵەکوران و ئاسکەکچان»ی منت خوێندبێتەوە ئایا هەست ناکەی بەرامبەر فیلمێکی سینەما دانیشتووی، ئەگەر نەمتوانی لە هەر ڕستەیەکدا وێنەیەکت پێببەخشم بزانە هیچم نەکردووە. بە مەرجێ ئەو وێنەیە ئەوەندە تازە بێ، پێی دەڵێین مەئلووف، بە شێوەیەکی نامەئلووف، نائاسایی پێشکەشی دەکەیتەوە. قەناعەتی من وایە؛ یان وای دەبینم کە سەد دەرسەد کۆی ئەو شتانەیە کەوا دەکات لە ناو چیرۆکێدا تۆی پێوە ببەستێ. کەواتە چیرۆك بەدەر نییە لە ڕەنگ و لە دەنگ کە تۆ وتت. بەڵام هەشە ڕەگەزی لەو ڕەگەزانە کە فەرامۆش بکات نەزانێ تەعامولی هەموو ئەو ساختمانە، هەموو ئەو ئاپارتومانە، هەموو ئەو بنیا دەڕووخێ، چونکا لە شوێنێکا لەنگی هێناوە. تۆ زۆر جار چیرۆك ئەبینی زۆر شتی کامڵی تێدایە. کارەکتەر هەیە، ململانێی هەیە، کەچی دواجار بە هونەری نازانی! دەبێ گوناهەکە لە کوێدا بێ/ڕەنگە چیرۆکێ بێ ئەو ئیقاعە غەمگینەی تیا نەدۆزیتەوە، چیرۆکێ کە ڕەنگە باسی شتێکی شادومانی تێدابێ یانی شادیت پێبدا، بەڵام ئەو ئیقاعەی تیا نادۆزیتەوە، ئەوە ئەو ڕۆحەی نییە وا من دەیبینم، ئەگەر تۆ هەڵنەچووبیت، لەگەڵ ئەو بابەتەی خۆت باش نەژیابیت. کارەکتەرەکەت نەناسیبێت، شوێن و کاتەکەت بە وردی دیاری نەکردبێت، بڕوا ناکەم مەعریفەیەکی ئەوندە قووڵت نەبێ کە دیالۆگەکان دادەڕێژی بزانی پیرێژنێکی گوندەکانی پشتی بۆکان چۆن قسە دەکا لەگەڵ کەسێ، کە تۆ مامۆستای قسە ئەکەی. ئەوانە هەمووی ڕەنگە وەکوو «کاترین مانسفیڵد» کە چیرۆکنووسێکی نیوزیلەندییە کە سی و شەش چیرۆکی بەجێهێشت و لە سی و شەش ساڵی دا مرد، ئەڵێ لەو دیوارە کە خشتێکی لێدەربێنی، پێوەی دیار دەبێ، بۆیە ڕستەیەك لە چیرۆك دەربێنی، پێوەی دیارە. ڕەنگە لە ڕۆمان وانەبێ، بۆیە هەندەسەیەك هەیە. ئەندازەسازییەك هەیە لە چیرۆکدا. باشە ئایا تۆ زۆر هونەرمەند نەبی هەموو ئەو ڕەگەزانە کە بە یەکەوە زۆر وردەکارانە لەگەڵیان نەژیت، وەك ئەندازیازێك کار نەکەیت، من ناڵێم ئەوکارە بە بەرنامەش بڕوات. ئەمن زۆربەی چیرۆکەکان لە ژێر هەڵچوونێکا نووسیومە. بەس پێشتر ئەوندە تێیرامامەوە، ئەوندەم بیرکردۆتەوە لێی، ئەوندە لەگەڵی ژیاوم، ئیتر ئەوساتە کە خستمە سەر کاغەز، کۆی ئەم ساختمانەم لەبەرچاوە. کۆی ئەو (design)ـە، ئەو تەسمیمە، ئەو هەندەسەیەم لەبەرچاوە. بۆیە ناکەومە هەڵەوە و زۆرجار دەگریم لەگەڵ ئەو، دەمهەوێ ئەوە بڵێم تۆ هەڵنەچیت لەگەڵ ئەو بابەتەی خۆت، بڕوا ناکەم من تا خۆم هەڵنەچووبم بتوانم وا بکەم، ناتوانی لەگەڵ ئەو چیرۆکەدا بژیت!

عەبدولخالق یەعقووبی: کاك شێرزاد لە ڕوانگەی فەلسەفییەوە پێمخۆشە ئەم شتە شیبکەینەوە ئایا چیرۆك دنیای بوون لە مانا بەتاڵ دەکاتەوە یان نا بە پێچەوانەوە مانایەك بە دنیا زیاد دەکا، یان ڕەنگە بە شێوەیەك هەر دووك لای ئەم کێشەیە؟

شێرزاد حەسەن: من زۆر جار پێم دەگوترێ تۆ لە ناو زوبانا کار ناکەیت و تەکنیك فەرامۆش دەکەیت و بە هیچ شێوەیەك... من ئەدەب و هونەر لە دەرەوەی مانا نابینم، بە هیچ شێوەیەك، وەختێك تۆ مانایەکم نەدەیتێ حەتا مانایەکی کۆن بێئەگەر بە منی نەدەیتەوە لە بەرگێکی تازەدا، یا مانایەك دروست نەکەیت؛ ئەی چیت کردووە، کە من ڕوانینم بۆ سێکس ئەبێ بۆ نموونە دیسان ناچارم وابڵێمەوە لە «کەڵەکوڕان» من باسی کوشتنی «ئیرۆس» دەکەم باسی کۆمەڵگایەك دەکەم کە مەرگدۆستە، باسی مەعریفەتێك دەکەم کە ئیرۆسکوژە. ژیاندۆستی تیا نییە. مەعریفەتێك کە لە قوتابخانەکانی ئێمە دەوترێتەوە. من ناڵێم کەسێك نەهاتووە بڵێ کۆمەڵگای بەشەری هەن لە دنیادا لە قۆناغی جیاجیادا مەرگدوست بووە، ژیانکوژ بوە یا کۆمەڵگا هەیە ژیاندۆستی زیاتر تێدایە، ئەگەر من مانایەکم هەبێ بۆ کۆمەڵگای کوردی، ئەویش ئەوەیە کۆمەڵگای کوردی بە قەناعەتی من کۆمەڵگایەکی مەرگدۆستە، دەیباشە زۆر کەس ئەو قسەیە دەکا من ئەو مانایە لە چیرۆکێکدا چۆن بە تۆ بگەیەنم، من لە «کەڵەکوڕان»دا دەمەوێ وا بڵێم. من قەناعەتم نییە شتێك هەبێ مانایەکی نەبێ. ئەسڵەن مادام زوبان کەرەسەیە، دواجار پردێکە، دواجار ئامرازێکە، دواجار... وەختێك ئێستا من و تۆ قسە دەکەین ئەگەر تو پرسیارەکانم لێدەکەی چاك تێینەگەم، بۆ دەمەوێ لەم پرسیارەی تۆ بگەم؟ لەبەر ئەوەی دەمەوێ وەڵامێکی دروستت بدەمەوە، هەر ئەوە خۆی پێوەندییە، مانایەکە لە بەینی من وتۆ، من و تۆ بە دوای مانایەکدا دەگەڕێین لە بواری چیرۆکدا، لە بواری ڕۆماندا، لە بواری هونەردا، دەباشە ئەگەر من و تۆ قسەکانمان وابێ کەس تێمان نەگا، هیچ مانایەکی هەیە کە من و تۆ ئەم دانیشتنە بکەین؟ دەباشە ئایا کە تۆ دێیتە ناو بوون، دێیتە ناو ئەو مەوجوودە، ئەو خوڵقەندەیە، ڕۆژ بە ڕۆژ، ساڵ بە ساڵ ماناکان لە لات ناگۆڕدرێن؟ مانای تازەت بۆ دروست نابێ؟ پرسیارت لا دروست نابێ؟ گومانت لا دروست نابێ؟ ئایا ئەوانە باعیسی ئەوە نین، پاڵنەری ئەوە نین کە تۆ جارێکیتر بگەڕێی بە دوای مانادا؟ لە کۆمەڵگای ئێمەشدا کە بەدرێژایی مێژووی ئێمە کەم کەس هەبووە بە دوای مانادا بگەڕێ یا مانا بدۆزێتەوە ئەگەر زۆر کەس پێمان ئەڵێ ئەوە کۆمەڵگای ڕۆژئاوایی شەقیان لە عەقلانییەت داوە، باشە ساڵانێکی زۆر ئەوان پشتیان بەست بە عەقلانییەت بە (rationalism) بە مۆدێرنە کە ئێستا جێی گومانە، حەتا مۆدێرنیزم جێی گومانە، پرسیار دروست بووە ئایا عەقڵ ئەو شتە سەیرە بووە؟ بەڵام عەقڵ وێرانەشی دروست کرد، عەقڵ خۆ هەر شتی جوانی نەکردووە. گومان کردن لە عەقلانییەت، گومان کردن لە ئیمان، گومان کردن لە هەر شتێك بۆ خۆی دەتبا بەرەو ئەو ئاستەی کە ئیتر تۆ بێشك ئەو مانایەی کە بە تۆ بەخشراوە، پێشتر دیسانەوە ئەو جاریش جێ گومان بێ، بە مناڵی ئەمن زۆر جار سەیری ئاسمانم کردووە، ویستوومە بزانم لە پشت ئەم ئەستێرانەوە چی هەیە، ئەمە وەك ئەوە وایە بزانم لە ناو خۆمدا چی هەیە، وەختێك تۆ پرسیارت هەیە دەربارەی شتێك

لەو گەردوونە نایزانی، شتێك لەناو خۆتا کە نایزانی شتێك لە ژیانی کۆمەڵایەتی کە نایزانی، شتێك لە ژیانی ڕامیاری کە نایزانی، من نەمئەزانی تەبەقات چییە. بەس بە ئێحساسات ئەمزانی من کوڕی هەژارێکم. ئەمپرسی بۆ پوورزاکەم زۆر خاوێنترە لە من، درەنگ، من لە دوای تەمەنێکی زۆر گەیشتمە ئەو قەناعەتەی کە من دەمویست بە دوای ئەو مانایەدا بگەڕێم، زۆر جار لە دایکم ئەپرسی باشە گوناهێکمان کردووە ئێمە برسین و ماڵی خاڵم تێرن؟ ئەم پرسیار کردنە بۆ خۆی وای لە من کرد بە دوای ئەدەبا وێڵ بم. بە دوای هونەردا وێڵ بم. لەوێدا لەناو کتێبەکاندا، وەڵامی ئەو پرسیارە بدۆزمەوە ئەگەر کتێبەکان مانایەك بەو پرسیارەی من نەدەن من دەگەمە چ شوێنێ؟ ناگەمە چ شوێنێ، بۆیە قەرزباری من بۆ کتێب، ئەوەیە کە وەڵامی هەموو ئەو گومان و پرسیارانەی دەدامەوە. دیارە گەلێك پرسیار و گومانی تریش ماون. من قەناعەتم وایە هەموو ئیش کردنی من بۆ ئەوەیە ئەگەر مانایەك وترابێ، من ئیمانم پێی نەبێ، گومان لەو مانایە بکەم ئەگەر بتوانم ئەو داهێنەرە بم، ئەو پیاوە بە توانایە بم کە ئەوە دەگەڕێتەوە بو کوێ، ئەو کارانەی من دەیکەم لە داهاتوودا یا لە ئێستادا. دواجاریش ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ خەڵکی کە بڕیاری ئەوە بدات چیت کردووە تۆ، ئایا من مانایەکم وتووە. شتێکم وتووە کەوا سەرنجی «عەبدولخالق یەعقووبی» ڕابکێشم من لە سلێمانی، تۆ لە بۆکان وامان لێبکا، باشە، چی بووە ئەو چیا و چۆڵەی بڕی، ئەو سنوورەی بڕی، وا لە من بکا تۆ پرسیارم لێبکەی، من وەڵامت بدەمەوە، ئەگەر من مانایەکم دابێ بە تۆ ئەوە تۆ قسە لەسەر ئەو مانایانە دەکەی. واتە دەتەوێ زیاتر قووڵ بیتەوە ئایا من خالقی مانایەکم بۆ خۆم؟ یان گومانێك هەیە، لەوانەیە پرسیارەکانی تۆ لە گومانێکەوە هاتبێ. ئەرێ من خالقی ئەو مانایانەم و ئەهێنێ کە چیتر ئەو گومانەت نەمێنێ.

بە درێژایی مێژووی کورد ئێمە ئەوندە لە ژێر دەست بوون و ئەوندە حاڵەتەکەمان خراپ بووە کە درەنگ ئاشنا بووین بە مەعریفەت، بۆیە ئێمە سەرەتامانە بۆ گەڕان و دۆزینەوەی مانا. ئەگەر کەسانێك لە ڕۆژئاوا گەیشتبێتنە ئەو قەناعەتەی زوبان تێکبشکێنن، گەمە لەناو زوبان بکەن، ئەگەر کەسانێك هەڵدەخلەتێن، فریو دەخۆن بە دادائیسم و سوورریالیسم، حەتا سوورریالیسم کەڵکی لە فرۆید وەرگرتووە، وەکوو ئەزانین. بەڵام دادائیسم کە شتێك بوو بە ماوەیەکی کورت مرد. ئەوان حەقیان بوو، ئەوان دوای جەنگە گەورەکانی ئەورووپا کەوتنە گومانی گەورە لە عەقڵانیەت، بۆیە حەقیان بوو شەقێك لە مانا هەڵدەن، کە مانا، مانایەك دواجار کوشتارگای گەورەی دروست کرد. ئەمە لێرە دیوێکی ئەخلاقی هەیە کە ئەوان ڕەفزی مانا بکەن، بەڵام ئێمە هێشتا لە سەرەتای ڕێگە داین کە بە دوای یەك دوو مانادا بگەڕێین، گەرچی کەسانێك هەن بە ناوی تێکشکاندنی زوبان و وێران کردن کار دەکەن. ئەوەش دەزانین ڕەنگە کورد هەمووی سەرمایەکەی ئەوە بێ کە ئاگای لە زوبانی خۆی بێ و ئاگای لە دۆزینەوەی مانای تازە بێ. چونکە ئێمە لەو بوارەدا زۆر هەژارین، ئەگەر بە ئانقەست ئەو یارییە نەکرێ، ئەو گەمە چەپەڵە دواجار وێرانەیەکی گەورە دروست دەکا.

عەبدولخالق یەعقووبی: کاك شێرزاد دەمەوێ بزانم لە دیدی تۆوە گەورەترین خەونی چیرۆك بۆ جیهان و بۆ مرۆڤ چییە؟

شێرزاد حەسەن: ئەگەر خەونێك هەبێ دوو ئاستە. تا ئێستاش وایە، ئەویش بەخشینی مەعریفەتێکە دەربارەی ئینسان خۆی ئەگەر چیرۆك یا ڕۆمان بێ، هەمووی ئەدەب بە گشتی و بە تایبەتی چیرۆك و ڕۆمانیش، دەکرێ شانۆ و هونەری تەشکیلی ـ ش وابێ. ئەو تەقەللایە مۆسیقا بە زوبانی خۆشی هەیە. ئەمە نابێ لە بیرمان بچێ ، زوبانی تابلۆ زۆر جیاوازە، تابلۆش قسەم لەگەڵ دەکا، وەك مۆسیقا، وەك ڕۆمان، قسەم لەگەڵ دەکا یا کارەکتەرەکان قسەم لەگەڵ دەکەن. بە تەسەورم پێموایە بەخشینی مەعریفەتێك زۆر بەردەوام هەیە. هیچ نووسەرێك نییە لە دنیا خەون بەوەوە نەبینێ کە خوێنەری خۆی هەبێت، بڕوا ناکەم، ئەو کەسانە درۆ دەکەن کە دەڵێن بۆ دوو سێ کەس دەنووسن، شتی وا نییە، لە دنیادا بەختەوەرترین نووسەر ئەو کەسەیە کە زۆر کەس بیخوێنێتەوە، کە نۆبل وەردەگرێ، بە ملوێنها کەس ڕۆمانەکەت دەخوێننەوە، ئیتر ئەمە سەرەتای بەختەوەرییەتی. پاش نۆبل دەگا بە گەورەترین ژمارە. ئیتر شۆرەت، ناوبانگ بسێنێت دیارە ئەو بۆ ناوبانگیش وا ناکات، ئەو خەمێکی ئینسانی هەیە. بەڵام خۆ لە ئاکامدا پاداشی دەدرێتەوە، ئەمەش بۆ ئەو سەرمایەیەکە، سەرمایەیەکی دەکرێ مادی بێ و ڕەمزی بێ لە هەردووك بواردا، بۆیە من قەناعەتم وایە دواخەونی چیرۆك، نازانم ڕەنگە ئاسان نەبێ، وەڵامی ئەو پرسیارە، بەردەوام بەخشینی مەعریفەتێکە، لەپاڵ ئەوەدا بەردەوام بەخشینی لەززەتێکی بێپایانە، بەردەوام وەك گوتم.

وەرە خەیاڵ دابڕە لە ئینسان. چۆن ئەژی ڕەنگە بەردەوام چیرۆك کارەکەی ئەوە بێ، ڕۆمان کارەکەی ئەوە بێ، خەیاڵی (fiction) کە زۆرجار ئێمە باسی دەکەین ڕەنگە پێناسە و دەیان بۆچوونی جیاوازی هەبێ، لەسەر ئەدەبی (fiction)، ئەدەبێ خەیاڵ یا ئەدەبی ڕۆمان و چیرۆك کە ئەویش ئەوەیە بڕێکی زۆر لە خەیاڵی تێدایە، بەڵام خەیاڵێك تێپەڕ دەکا لە واقع و باسی واقعیش دەکا، وەك نووسەرانی ئەمریکای لاتین ڕاستە لەناو فەنتازیادا ئیش دەکەن، بەڵام فانتازیا لە بیرمان نەچێ زۆر کەس بە هەڵە تێیگەیشتووە موڵکی هەموو مرۆڤایەتییە، لە یۆنانەوە، پێش یۆنانیش لە حەکایەتی یەکەمەوە، لە چیرۆکی ئادەم و حەوادا خەیاڵ هەیە. بۆیە بەردەوام بەرهەمهێنانی ئەو خەیاڵە و پەرەپێدان و خۆش کردنی ئەو خەیاڵە، زیندوو کردنەوەی ئەو خەیاڵە، یەکێکە لە کارەکانی چیرۆکنووسان حەتا ڕۆژئاوا ئەزانی یەکەم شت کە لەگەڵ منداڵەکانیان ئەیکەن چییە، بەر لەوەی بچێتە قوتابخانە؟ ڕۆژئاواش کە ئەمڕۆ زۆر شتی تەلاق داوە، یەکەم شت کە لەگەڵ منداڵەکانیان ئەیکەن خوێندنەوەی چیرۆکە. وەختێك کە دەگاتە قۆناخی سەرەتایی، بەردەوام بە چیرۆك گەمارۆی دەدەن، بیریشمان نەچێ بەر لەوەی یەکەم مرۆڤ دابەزێ لەسەر مانگ، ڕۆماننووس باسی چوونەسەر مانگی کردووە. کەواتە زۆر جار ئەدەب پێشبینی دەکا. ئەدەبی ڕۆمان و چیرۆك خەون دەبینێ. خەونی گەیشتن بە هێندێ دەرەنجامی کاری زانستی یا ئینسانی. بۆیە قەناعەتم وایە بەر لە دەروونناسە گەورەکانی وەك

فرۆید و پاڤلۆڤ، دەیانێکی دیکە کە من ئێستا ناوەکانیان نامەوێ بژمێرم، ئەدەب دەستی گرتن. ڕۆماننووسەکان دەستی ئەوانەیان گرت، چیرۆکنووسەکان بوون دەستی ئەوانەیان گرت، مارکێز ڕێککەوت لەسەر ئەوەی ناکرێ تۆ کۆمەڵگای فەرەنسی بناسی بە بێخوێندنەوەی بەڵزاك، مارکێزیش خەونی ئەوە بوو جارێکیتر سەرلەنوێ بەڵزاك بخوێنێتەوە بۆ تێگەیشتن لەو کۆمەڵگایەی کە پێیان دەگوت کۆمەڵگای بورژوایی فەرەنسە لەو سەردەمەدا. ئێمە ئەزانین بەڵزاك لە بەگزادەکان بوو، کەچی مارکس خۆی ڕێزی بەلزاکی گرتووە بۆ وەی ئەو یەك دنیا نهێنی کۆمەڵگای بۆرژوازی فەرانسی بە خەڵك نیشان دا لە ڕووی ڕۆمانەکانیەوە، چونکی بۆ خۆی بەگزادە بوو و لە ناو بەگزادەکان دەژیا، بۆیە دواجار خەونی چیرۆك وەك خەونی شەهرزاد و شەهریار وایە، بۆ وەی نەمرین، نەخنکێین، نەکوژرێن، دەبێ بەردەوام لە قۆناخی گێڕانەوەدا بین.

گێڕانەوە (Narration) ڕەنگە هەموو هەوڵی چیرۆك خەونێ بێ، ئینسان بەردەوام ڕابێنێتەوە جارێکیتر تا زەمانێکی دوور. ئێستاش لەم سەدەیەدا ئەگەر زۆر کەس دەڵێن باوی گێڕانەوە نەماوە، بەلآم لە چکۆلەترین هەواڵی سەرجادەی بەرەبەیان کە ئەچی قسەیەك بۆ هاوڕێکەوت ئەگێڕیتەوە، لەوەی منالێك شتێك بۆ منالێك ئەگێڕێتەوە، لەوەی ژن قسە لەگەڵ مێرد ئەکا، لەوەی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و سینەما قسەت لەگەڵ ئەکا، هەموو ئیشی بە گێڕانەوەیە، بە شێوەیەك لە شێوەکان ئێمە گەمارۆ دراوین بە چیرۆك، بێئەوەی ئاگامان لە خۆ بێ، لەوەی کە منالەکانمان ئەخەوێنین بۆ ئەوەی بنوێ چیرۆکێکی بۆ ئەگێڕییەوە. تا بەیانی هەڵئەستێ یەکەم قسە بۆی ئەکەیت، شتێکی بو ئەگێڕیتەوە بۆیە نەك لێرە، لە ڕۆژهەلآت، لە ڕۆژئاوا، لە هەموو شوێنێ ڕیوایە نامرێ، دواجار خەونی چیرۆك ئەوەیە ئەو گەمارۆیە تا ئەبەد بەردەوام بێ. گەورەترین هێزی ئینسانی بۆ ئەوەیە کە خەیاڵ نەمرێت.

عەبدولخالق یەعقووبی: کاك شێرزاد چۆن پێناسەی جیهانبینی چیرۆکی سەردەمی کوردی دەکەی، چیرۆکی ئیمڕۆی کوردی تا چ ڕادەیەك کەوتۆتە ژێر کاریگەرێتیی بارودۆخی سەردەمەکەی خۆت؟

شێرزاد حەسەن: ئەبێ من ئامارم لەبەر دەست بێ، ژومارم لەبەر دەست بێ، ئەمە زۆر زەحمەتە کە تۆ دەڵێی چیرۆکی کوردی، ئەبێ بیر لە هەموو پارچەکانی کوردستان بکەمەوە لە ئێران، لە بۆکان، هەتاکوو دیاربەکر، تا دەگا بە هەولێر، تا دەگاتە سنە، تا دەگا نازانم بە کوێ. من کەم و زۆر ئاگام لە کوردستانی باشوورەوە، بەلآم ئەگەر قسەیەك لەسەر جیهانبینی بکرێ، چیرۆکی ئەم سەردەمە بێگومان لە سەرەتای دایە، ئەگەر بێت و بگەڕێینەوە سەر ئەفسانەکان، ئەگەر وا قسە بکەین کوردیش بەشدار بێ لە خولقاندنی، ئەفسانە هەواڵێك بووە بۆ تەفسیری ئەو چیرۆکانەی ئەو سەردەمە کە کەس دانەری نەبووە، جۆرێکە لە هەوڵدان بۆ تەفسیری واقعێك، یا وەلآمدانەوەی پرسیارێك کە زەحمەت بووە لە ڕێی مەنتیق و عەقڵەوە بە تەنیا وەلآم بدرێتەوە، لە پرسیار دەربارەی خیلقەت، تا دەگاتە پرسیار بەرامبەر مەرگ و ژیان، هەمووی هەوڵێك بوو بۆ وەلآمدانەوە بە پرسیارێکی قورس لەرووی چیرۆك و ئەفسانەوە، بەلآم ئەگەر باسی چیرۆکی ئەم سەردەمە دەکەین من قەناعەتم وایە هێشتا ئێمە نەمانتوانیوە تەعبیر لە قۆناغە کۆمەلآیەتی و ئابوورییەکان، ململانێی شار و گوند و ئەو گۆڕانە گەورە سیاسیانە بەسەر ئێمەدا هاتووە بکەین. چیرۆك و ڕۆمان ئەگەر بە شێوەی هاوچەرخانە پێناسەی بکەین، ناگاتە نیو سەدە کە گەیشتووە بە ئێمە. بۆیە زۆر زەحمەتە لەم زەمانە کورتەدا تۆ بلێی تەعبیری دەکەم، من بە تەسەورم هەوڵێك هەیە و ئەکرێ ئێستا بلێین هەندێ کەس، بەلآم بە ژمارە کەم، هەولی ئەوەیان هەیە کوڕی سەرەدمی خۆیان بن. هەڵگری خەمی سەرەدمی خۆیان بن، دەربڕی سەردەمی خۆیان بن، بتوانن لە کۆی کێشە کۆمەلآیەتی و ئابووری و ڕامیاری و ئەخلاقییەکان ورد ببنەوە و چیرۆك و ڕۆمان بنووسن.

بەلآم دیارە لە بواری ڕۆمان، لە هەوڵێکی سەرەتایی داین. بەس ئەگەر مێژووی چیرۆك بگێڕینەوە بە بەراورد لەگەڵ ڕۆمان ڕەنگە ئێمە کەم بێنین، بەس من ئەمەوێ یەك شتت پێبڵێم لە بواری ئەدەب و چیرۆك، بە تایبەتی کە تەمەنی درێژتر بووە، بە ڕاستی ئەگەر سەیری بکەی بە درێژایی بەر لەعنەتی سیاسەت کەوتووە، بۆیە نەخزاوتە ناو پانتایی کۆمەلآیەتییەکان. سەیر ئەکەی ئەوانەی چیرۆکیان نووسیوە هەر یەکیان ڕۆژگارێك لە حیزبێکدا ئیشیان کردووە و سیاسەت و نەغمەی سیاسی و ئایدۆلۆژیا زاڵ بووە بۆیە زۆر جار کە چیرۆکی کوردیم خوێندۆتەوە، لێت ناشارمەوە، سەیرم کردووە پڕە لە دروشم. پڕە لە پیاوی سوپێرمەن. لە کاتێکدا دەوروبەری خۆم ئەبینم پڕە لە خەڵکی تێکشکاو و نائومێد و هەرەسی گەورە و کەچی لەولاوە ئەبینین کارەکتەری سوپێرمەن زۆرترە لە کارەکتەری تێکشکاو. ڕەنگە هۆی ئەوە بووبێ بەردەوام چیرۆکنووسی کورد، حەتا شاعیری کورد ویستوویەتی لە ڕێی کۆمەڵێك دروشم خەڵك هان دا بەرەو ئەوەی ئەگەر خەمێکی چینایەتی هەبووبێ لەسەر هەر مەسئەلەیەك، وەك ئەوان بیکەن، بە تایبەتی من دەبێ ئاماژەم بەو مەسئەلانە بێ کە چیرۆکی کوردی بە دەوری دا خولاوەتەوە؛ یا دیدێکی ناسیۆنالیستی بووە یا چینایەتی. بەلآم بارکراو بە ئایدۆلۆژیایەکی ڕەسمی کە ڕەنگە ئەوانە ئەندامی حیزب بوون و لە ژێر کاریگەریی حیزب کە زۆربەی چیرۆکنووسی کورد لە «دایکی» ماکسیم گۆرکییەوە دەستی بە خوێندنەوە کردووە کە نموونەی بالآی «پاول» بووە. بەلآم ئایا «پاول» دەکرێ نموونەی بالآی کارەکتەرێك بێ بۆ من؟

ئەوەیە کە ئەمن ئەپرسم چیرۆکنووسی کورد دەبێ بایی چەند قودرەتی خوێندنەوەی کۆمەڵگای خۆی هەبێ و لەو خەمە کۆمەلآیەتییانە نزیك بێتەوە؟ بیریشمان نەچێ چیرۆك ئیشکردنە لەسەر کەسی فەرامۆشکراو، لەسەر کەسی تەنیا، لەسەر کەسی پەراوێز کراو، لە کۆمەڵگای بەشەری. فرانك ئۆکۆنر کە چیرۆکنووس و ڕەخنەگرێکی ئیرلەندییە، زۆر کتێبێکی جوانی هەیە

لەسەر «دەنگی تەنیا»[1]، چیرۆکێ تاریف ئەکا کە باسی پاڵەوانێکی تەنیا ئەکا لە شوێنێکی دیاریکراو، لە زەمانێکی کورتدا، بە نەغمەیەکی دیاریکراو، دواجاریش یەك ئەسەری دیاری کراو بەجێ دێڵێ. هەمووی یەك، یەك... دواجار هاتووە و باسی کەسانی پەراوێز و فەرامۆشکراو دەکا.

کەچی ئێمە هەمیشە ئەو کارەکتەرانە، مەسەلەن نموونەی پاڵەوانی بووە جەنگاوەربووون و سەیر دەکەی زۆرجار نە خوێنی هەیە، نە گۆشت، نە دڵداری دەکا، تەنیا شۆڕشگێڕە و بەس (!!) دەیجا من ئەمەوێ ئەوە بڵێم من قەناعەتم وایە چیرۆکی کوردی تا قۆناغێکی زۆر لە تەمەنی خۆی بەر لەعنەتی سیاسەت کەوتووە، نموونەیەکی زیندووت بدەمێ؛ مامۆستا برایم ئەحمەد «ژانی گەل» ئەنووسێ، ڕەحیمی قازی «پێشمەرگە» ئەنووسێ، نازانم سەیرێکە حەتا ناوی ڕۆمان و چیرۆکەکان زۆربەی سیاسین. مەسەلەن حەسەنی قزڵجی من زۆر مێرمنداڵ بووم خوێندمەوە، سەیرم کرد، خەمێکی چینایەتی هەیە. بەس خۆی هونەری تیایە، جوانی تیایە، بەڵام ئەکرا لەو خەمەوە بترازێ بەرەو خەمی‌تر بەرەو مەسەلەی زاتی، شۆڕبوونەوە بە ناو زاتی ئادەمیەت بە تەنها وشۆڕ بوونەوە بۆ ناو زاتی خۆی وەکوو نووسەرێك، چونکە من لە سەرەتاوە کە دەستم پێکرد لە خۆمەوە دەستم پێکرد، چۆن کەس بە قەد خۆم خۆم ناناسێ، بۆیە قەناعەتی من وایە ئێمە نەمانتوانیوە کۆی ئەم غەمە سیاسی و ڕامیاری و با بڵێین کۆمەڵایەتی و ئەو گێژەنەی تێی کەوتووین وەکوو خۆی بتوانێ لە چیرۆکدا بەرجەستەی کەین و داڕیژین. لەبەر ئەوەی کە تەمەنەکە کورتە و وەك گوتم ئەبێ ساڵانێکی زۆر تێپەڕێ تا ئێمە ئەو نەخشەیە بخوێنینەوە، بە وردی ڕەخنەی لێبگرین، بۆیە مامۆستا برایم ئەحمەد لە خەمی سیاسییەوە دەست پێدەکا. مامۆستا برایم ئەحمەد وەك جیمس جۆیز، وەك مارکیز، لە ئەرکی گەورەی ڕۆمانی بزانیایە دەیتوانی کودەتای شتی گەورەتر بکا. بەڵام دەبینی دواجار کەسێك لە ناو خەمە سیاسیەکانەوە دێ بۆ ژانی گەل. من ئێستاش دەیخوێنمەوە سەرسامم پێی، بەڵام بۆ چی ئەو ئەکەوێتە دوای خەمی سیاسییەوە و ئەدەب فەرامۆش دەکا. هەمیشە ئەدەب و هونەر لای ئێمە پاشکۆی سیاسەت بوون. بۆیە هەر لە بازنەی ئەو خەمانەدا خولاوەتەوە. نەیتوانیوە دزکە بکا بۆ پانتاییەکی کە زۆر پانتایی فەرامۆشکراوە.

عەبدولخالق یەعقووبی: لە «گەڕەکی داهۆڵەکان»دا مرۆڤی کوردت بەرەو ڕووی باوکی مێژوویی خۆی کردۆتەوە، ئەو باوکەی بە درێژایی تەمەنی خۆی دەسەڵاتی بە گەورەترین و گرینگترین ئامرازی چەوساندنەوەی عەقڵی کوردی بە کار هێناوە، ئەمە لایەنێکی پرۆسەی پووکانەوەی عەقلانیەتی کوردی بووە و هەیە. بەڵام پێت وا نییە بەشێکی هەرە گەورەتری ئەم پرۆسەیە لە دەرەوەی سنوورەکانی دەسەڵاتی ئەم باوکە بێ؟ وەك زلهێزەکانی ئیستعمار با بڵێین وەك نموونە کە بەو پیلانە چەپەڵە نهێنی و جارجار ئاشکرایانەیان بۆ شێواندنی گەورەیی عەقڵی کوردی دەستیان وەشاندووە؟ پێت وایە «لۆزان» بۆ نموونە لە «گەڕەکی داهۆڵەکان»دا تەنیا ئاماژەیەکی زۆر تێپەڕ بێ بۆ دەست نیشان کردنی باوکی دەرەوەی سنوورەکانی ناو چیرۆکی کوردی؟

شێرزاد حەسەن: با من لە دوا تێبینیدا ئەوە بڵێم لۆزان باوکێکی هەیە قەسابە، یانی خوێن دەڕێژێ، مەڕ و بزن سەر دەبڕێ، دڵڕەقیش بووە. لەگەڵ مناڵەکەی خۆی کە ئەبێ بە قوتابی لە «سۆربۆن» و لەوێشدا ئاماژەم کردووە. ئەو لەت و پەت کردنە پێوەندی بەوەوە هەیە، کە ناتوانێ جووت بێ لەگەڵ لۆزان، لەتوپەت بووە، چەندین پارچەی ئەم عاشقە، ئەم کوردە، ڕەنگە زۆر کەس لەگەڵ ئەم چیرۆکە نەبێ، چوونکە وا هەست دەکەن بە هەندەسەیەکی عەقڵی دامڕشتووە. لە ڕاستیدا من لە ژێر هەڵچوونێکا نووسیومە، بەڵام بەدەر نییە لەو ئەندازەسازییەی کە هێندێك لەو برادەرانە حەتا بەختیار عەلی کە یەکێك لەو چیرۆکانە بوو لەسەری وێستا، ئەیگوت هەست دەکەم شتەکان ئێتر ئەوندەی ناخودئاگاهی تۆ قسە دەکا لێرە کردوویەتی ناڵێم نەیکردووە، بەڵام تێبینییەکی هەبوو لەسەر ئەوەی کە ئەوەی کە ئێمە پێی دەڵێین داڕشتن، یەعنی تۆ پێشتر خۆت بۆ ئامادە کردووە هەندەسە سازیت بۆ کردووە وەك چۆن ساختمان هەیە، ئاپارتمانێك دورست ئەکەی، پێشتر نەخشەیەکت هەیە بۆی. ڕەنگە من هەردووکیانم بە یەکەوە کرد بێ، لە حەقیقەتدا بۆ وەی ڕاستگۆ بم. بەڵام بیرمان نەچێ ئایا باوکسالاری، بە هەر زوانێك پیاوسالاری، تا ئێستا لە ڕۆژئاواش ئەو سیستمە نەمردووە، نەفەوتاوە، لاواز بووە، ئا، بەڵام بەو مانایە نییە مردبێت، کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بە درێژایی مێژوی خۆی بەر ئەو لەعنەتە کەوتووە. بۆیە ئێمە نین بە تەنیا گیرۆدەی ئەو باوکسالارییە بین، بۆیە لە حەقیقەتدا زۆر کەس بە هەڵە لە من گەیشتووە وا دەزانن من نەخۆشییەکم هەبووە لەگەڵ باوکی خۆم، لە بەر ئەوەی باوکی من پۆلیسێکی دڵڕەق بوو، ئەزیەتی منی داوە، من بە هیچ شێوەیەك باسی باوکی خۆم ناکەم، ڕەنگە من کەڵکم لە باوکم بینیبێ، بەس باوکی من نموونەی باوکێکی دەکرێ سیاسی بێ، بۆ نموونە، ئەکرێ سەرۆکی حیزبێ بێ، ئەکرێ ئەفسەرێك بێ لە ناو سووپایەك، ئەکرێ ئەو نموونەی مامۆستایەك بێ لە پۆلدا. من بە داخەوە کە مناڵ بووم ئەو دڵڕەقییەی باوکمم هەست پێ کرد، لە قوتابخانەش، لە مامۆستاکەمدا هەستم پێکرد، وەختێك بووم بە سەرباز لە ئەفسەرەکەدا هەستم پێکرد، من لە حیزبێکدا کارم نەکردووە لە ژیانما بەڵام هاوڕێ خانەخوێم ئەبینی کە کوژران و مردن. هێندێکیان ئەبینم چەندە زەلیلن لە بەردەم سەرۆك حیزبەکان، دواجار من سیستمێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئەخلاقی ئەبینم کە ناوی باوکسالارییە. بیرمان نەچێ لێرەدا من قسەم نییە لەسەر ئەوەی باوکێك دڵڕەقە لە خێزانەکەی. هەر باوکێکی کورد لە ماڵەکەی خۆیدا بە منەوە، لە منەوە بیگرە دەکرێ بە شێوەیەك لە شێوەکان دڵڕەق بێ لەگەڵ فەرزندەکانی، لە ساتەوەختێك لە ساتەکانی ژیانیدا، ئەمەش خولقێکە، ئەمەش نەریتێکە،

---

[1] - الصوت المنفرد

ڕەنگە پشتاوپشت هاتبێ. بەڵام من لێت ناشارمەوە. بەڵێ دواجاریش پێوەندی ئێمە لەگەڵ دەوربەر، لەگەڵ هێزە گەورەکانی دنیا، حەتا لەگەڵ هێزی ناوچەیی پێوەندییەکی مێ بە نێر بووە. پێوەندییەکی کۆیلە بووە بە ئاغا، ژێردەستە و سەردەستە، چەوسێنەر و چەوساوە، بەڵام ئەوە ئەو حەقیقەتەمان لێ نەشارێتەوە کە سیستمێکی لەناوخۆدا هەیە یارمەتیدەری ئەو زەلیلییەیە ـ ڕستەیەکی «رایشم» بیرناچێ دەڵێ، هیتلێر دروست نەدەبوو ئەگەر ملوێنها سەربازی ئاڵمانی خەسی و گیرکن نەبوونایە. پرسیارەکە لێرەدایە، کێیە کە دواجار ئەسڵەن باوکێك دروست دەکا؟

فرۆید ڕستەیەکی زۆر ترسناکی هەیە. بیرت دێنمەوە ئەڵێ دەبێ خودا کێ بێ، جگە لەوەی کە درێژکراوەی ترسێکە لە باوکی خۆت، بەهەر حاڵ قسەم لەسەر ئەوەیە ئایا سیستمێك هەیە؟ بەڵێ ڕۆژاوایش لە قۆناغێکدا گیرۆدە بوون، زیاتر لەمڕۆکە، بەڵام لەگەڵ یەك دنیا گۆڕانکاریی ڕامیاری، ئابووری و کۆمەڵایەتی و نەمانی دەسەڵاتی کلێسا و شۆڕشی پیشەسازی، و دیارە هۆی زۆرە بۆ هەڵتەکاندنی خێزانی وا پەتریاکی. بەڵام کۆمەڵگای کوردی بۆ نموونە دەقاودەق ئەمڕۆکە تێیدا دەژین خێزانێکی پەتریاکییە. هیچ کەسێك نییە لە ناو کورددا ئەمڕۆ خێزانێکی پەتریاکی نەبێ. هیچ خێزانێ، خانەوادەیەکی کوردی نییە، خێزانێکی پەتریاکی نەبێ. من قسەم لەسەر ئەوەیە کە بەردەوام ئەوە چەوسانەوە بەرهەم دێنێ. بەردەوام زەلیلی و ترسەنۆکی بەرهەم دێنێ. ئێمە لە بواری سیاسی لە کوردستانی باشوور کە ئەمڕۆکە هیچ ئیرادەیەکی سیاسیمان نییە، زۆر پێوەندیدارە بەوە، بەو خەساندنەوەی بە درێژایی مێژوو باوکەکان کردوویانە باوکەکان مەبەستم باوکە سیاسییەکانە، ئەحزابە، باوکەکانی ناو ماڵەکانیش بێ، با بچووکی کەمەوە، دیسانەوە بۆیە من هیچ جیاوازییەك نابینم لە باوکی خانەوادەیەك کە خێزانەکەی پێنج کەسن یا چوار کەسن یا دوو کەسن و یا بەقەد کۆمەڵگای کوردی. من ئەڵێم ئێمە هاوشانین بە زۆر خەڵکیتر لە ڕۆژهەڵات. بەڵام ئەوندەی خۆم دەخوێنمەوە، ئەبینم گیرۆدەی دەستی ئەم جۆرە سیستمەین. بەڵێ هێزە ئیقلیمییەکان وەکوو پێمگوتی ئەوان یارمەتیدەرن، بەڵام دەرەوە و ناوەوە هەر دووکیان لەژێر هەمان سیستمدا کار دەکەن. بۆیە کارەکەی ئێمە قورسە، ئیتر کەواتە تۆ دوو باوکت هەیە، دە باوکت هەیە، چەند باوکت هەیە، یانی ئیتر ئەوە حەقیقەتێکە ڕەنگە لە ماڵێك کە یەك باوکت هەیە تەحەمول بکرێ، بەڵام کە بوو بە دوو باوك و سێ باوك یا براش دەوری باوکی بینی. ئێمە گرفتەکەمان ئەوەیە ئەگەر لە خانەوەدەیەکەوە بچین بۆ دنیا، دەبینی دنیا بە ناوی شارستانییەتەوە هەڕەشەت لێدەکا و ئەزیەتت دەدا و مافەکانت دەخوا و بەڵام لەو لاشەوە سەیر ئەکەی خۆشت یارمەتیدەری بووی لەوە، یا خۆشت بزاڤێکی ئەوتۆت نەبوو کە هیچ گومانێك لەو سیستمە بکا کە لە ناو خۆدایە کە پێی دەوترێ باوكسالاری. ڕەنگە ئێمە ڕازی بین بە باوکی کوردی چۆن هیچ نەبێ ئەڵێین باوکێکە غەیرە نییە، بەڵکوو باوکێکی کوردییە، بەڵام قۆناغێکیتر دێتەوە دەبێ گومان لەو باوکە کوردییەت بکەین کە بە ڕاستی ئێمە نیمانە، تا ئێستا ئەو گومانە، لەبەر ئەوەی باوکی کوردییە کە ئەڵێ ڕازی بی پێی لەبەر ئەوەی باوکی کوردییە، نەخێر ئێمە کارێکی باش ناکەین.

عەبدولخالق یەعقووبی: سەرتاپای گەڕەکی داهۆڵەکان چیرۆکی شارە، واتە با بڵێین زۆربەی کەسایەتییەکان لە ئابڵۆقەی هێرشی کێشەی شاری بوون‌دان. چیرۆکی کوردی بۆ ئاوا درەنگ هاتە ناو جەرگەی جیهان‌بینی شارەوە؟ ئایا هۆیەکانی دەگەڕێتەوە بۆ سەر کۆمەڵگای کوردی یان بۆ ناوخودی دەقەکان؟

شێرزاد حەسەن: نا، بێگومان من بۆ خۆم لە گوند نەژیاوم، بەڵام هات و چۆی گوندم کردووە، ڕەنگە چەند شەو و ڕۆژێك و چەند مانگێك لەناو گوندێکا بووبم. بەس ئەوە ناکاتە ئەوەی من لەبەر ئەوەی لە شارێك گەورە بووم. وام کردووە، بە قەناعەتی من ئێمە ئەگەرچی لە شارین، بەڵام هەموو شارەکانی کوردستان گوندی گەورەن، هەرچەند هێندێك کێشەی تازەمان بۆ پەیدا بووە. ڕەنگە هۆی ئەوە بگەڕێتەوە بۆ هاتنی جۆرێك لە کۆمەڵگای مەدەنی و هێندێك لە خەمی تازە و کێشەی تازە پەیدا بووە بۆ شاری کوردی. بەڵام هیچ شارێکی کوردی ناتوانی بڵێی شارێکە لە برلین دەچێ، لە لەندەن دەچێ، ئێمە شاری وامان نییە، شاری وا گەورە و پڕ لە هەرا. بە پێچەوانەوە ئێستا کەلتوورێك هەیە کە من هەستی پێدەکەم. ئەویش کەلتووری هێرشی گوندە بۆ ناو شارو ئێمە ئەگەرچی لە شارەکان دەژین، باشە هێشتا هەر هەموومان بە خوڵق و بە ئەتوار و بە تەسەورمان شاری نەبووین. ڕەنگە پێوەندییە ئابوورییەکان یا پێوەندی بەرهەمهێنان گۆڕا بێ لە دۆخێکەوە بۆ دۆخێك، لە کشتوکاڵەوە بۆ شێوازێکیتری بەرهەمهێنان، بەڵام بیرمان نەچێ تاسەر ئێسقان، هێشتا ئێمە لە قۆناغی دەرەبەگایەتیدا دەژین، بە هەموو جۆرێك لە ڕوانین و ڕەفتارمان بۆ دنیا. مەسەلەن «گەڕەکی داهۆڵەکان» چیرۆکی تێدایە پەیوەندی بە شارەوەیە، یا بۆنی شاری لێدەکرێ، هەڵبەت من لەبەر ئەوەی لە شار ژیاوم ئەتوانم خەمی ئەو دەوروبەرەی خۆم باس بکەم، بەڵام ڕەنگە ڕەگ و ڕیشەی ئەو کەسانەی کە من باسیشیان دەکەم یەکێك لە هیلاکییەکانی ئەوان ئەوە بێ کە هێشتا لەو کەلتوورە ڕزگاریان نەبووە کە پێی بوترێ کەلتووری گوند. کەلتوورێك کە کەسێکی گوندنشین یا کرمانجێك کە دێتە ناو شارێك ناتوانێ هەستی پێبکا، تێی بگا، ململانێیی لەگەڵ بکا، لە ناویدا بژی، مەسەلەن بۆ نموونە لە «گوڵی ڕەش»دا من لە بیرمە باسی خوڵقی کابرایەك دەکەم کە چەمکی شەڕەف دێتەپای، چەمکێ کە زیاتر چەمکێکی گوندییە. من لە گوند بووم لەوێ سەختگیری هەیە، بەڵام نابینی لە شار وازی لێهێنرابێ، بۆیە کە شاری گەورە دروست دەبێ ئەبێ خوڵقی تازە بێنێت بۆ خۆی. بەڵام ئایا ئێمە شاری وامان هەیە. لە بنەبڕ جیاوازییەکی ئەوندە گەورە لە بەینی شار و گونددا دروست کردبێ، لە بەینی ڕەفتاری ئینسانی شاری؟ بەڵام بیرمان نەچێ من لە «گەڕەکی داهۆڵەکان» باسی metamorphis کە پێی دەڵێن مەسخ کردووە. بە تەسەوری من دەکرێ ئەمە چیرۆکێك بێ کە تۆ خۆشت وەرتگێڕاوەتە سەر فارسی ئەکرێ بڵێی کوردییە، عەڕەبییە، باسی مەسخە، بەڵام من خۆم بەسەرم هات بە منداڵی. کافکاش

هەیەتی لە قالۆنچەکەدا مەسخ بوونی ئادەمی، «تووتیستان» ئەکرێ لە کۆمەڵگای بەشەریدا، ڕاستە من باسی کورد دەکەم لەم قۆناغە هەمووی ئەبێ بە تووتی و ئەوە لە ڕۆژهەڵات و لە دنیادا هەیە بۆیە ئەکرێ بڵێم «تووتیستان» هەموو دنیایە و ئێرەشە.

ئەگەر لە قۆناغێکی مێژووییش بێ هەر هەیە، بەڵام من قەناعەتەم وایە لە ڕۆژئاواش، لە شوێنێك لە شوێنەکان، ئەکرێ تووتیستان بێ، ئەگەرچی لە دەزگایەك بێ. ئەگەرچی سیستمی بیرکردنەوە لە ڕۆژئاوا گۆڕاوە، بەس من هەست دەکەم لە زۆربەی سیستمی ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری ئێمە تووتییەکان زۆرترن. بەڵام لە ڕۆژئاوا بازنەی ئەم تووتیستانە کەمتر بۆتەوە، لەبەر ئەوەی قودرەتی قسە کردن هەیە، لەبەر ئەوەی فەردانییەت پەیدا بووە. تاکە کەسێتی individuality ئەوەی کە پێی دەڵێن شتی تاکەکەسێتی، ئێمە ناتوانین قسەی لەسەر بکەین، نیمانە، چون لەبەر ئەوەی فەرد دروست دەکا، تاك دروست دەکا، لە ڕۆژئاوا ئەوە دروست بووە، بۆیە دەکرێ یەکێك لە مێگەل لادا، هەزاران کەس لە مێگەل لادا. بەس تۆ لە کۆمەڵگای کوردی لە مێگەل لادەی، جێت نابێتەوە. ئەساسەن ئەگەر حیزبی نەبیت زۆر جاران پیاو نیت! دەوڵەتێك دێ دەڵێ تۆ لە ناو حیزبی مندا نیت، کە واتە تۆ خایینی! بە خەیانەتکار تەعامولت لەگەڵ دەکا؛ بۆیە من قسەم لە سەر ئەوە نییە، بەڵام ئەگەر بێت و بگەڕێمەوە سەر حەسەن قزڵجی ئەبینم لە بەر ئەوەی لە ناو گوند ژیا زۆر جار بە جوانی، جوانتر لە وانی تر، قۆناغی دەرەبەگی ڕەسم کردووە. (ئەڵێم ڕەسمی کردووە) بەڵام من ناتوانم وەك حەسەن قزڵجی باسی کارەکتەرەکانم بکەم، گوندنشین بن؛ لە بەر ئەوەی من درۆ دەکەم. لێرە من دوا ڕۆمانم «پێدەشتی کارمامزە کوژراوەکان» ڕەنگە دە دوانزە ساڵ نووسیومە. ترسی ئەوەم هەیە ئایا چونکە مەقتەعێکی تێدایە باسی دەرەبەگایەتی، قۆناغی دەرەبەگایەتی دەکا، من ترسم لێنیشتووە ئایا عاقڵانە تەعبیرم لەو قۆناغە کردووە یان نا، ڕەنگە پێویستیم بەوە بووبێ لەگەڵ چەندین پیرەمێرد و خەڵك و خزم و ناسیاو چووبووم و ژیابووم و کارەکتەرەکانم دیبێت و تێڕامان و خوێندەوەی قووڵم بۆقۆناغی دەرەبەگایەتی کردبێت، یەعنی مەبەستم ئەوەیە ویستوومە زۆر شت بزانم لە سەر ئەو قۆناغەی باسم کردووە مەسەلەن پێدەشتی هەولێر، چۆن بووە شوێنەکە هەولێرە، بەڵام دەکرێ بۆکانیش بێ. دەکرێ سابلاغیش بێ، دەکرێ دیاربەکریش بێ، دەکرێ لە قۆناغێك لە قۆناغەکانی مێژوددا شارێك بێ لە شارەکانی ئینگلیستان. ئەو شتەی من ئەمەوێ لەوێدا باسی بکەم چەمکی شەڕەفە دیسان، چەندە قورسە بۆ وەی پەیوەندی هەیە بە کولتور،بە ئایین، بە زۆر شت. بەڵام دەمەوێ ئەوە بڵێم ئایا چەند چیرۆکنووسی کورد هەیە کە تەعبیریان لە قۆناغی شار کردبێ یا کارەکتەرەکانیان شارین. ئایا توانیویانە وەکوو خۆی ڕەسمی بکەن، نەك وەکوو خۆی کۆپی بکات. یەعنی بە تۆی بگەیەنن ئەم ڕووداوانە حەقیقەتن و لە شارێك ڕوو دەدات.

عەبدولخالق یەعقووبی: تۆ چ بە دەقی چیرۆك و چ بە دەقی ئاسایی پشتیوانی لە بزووتنەوەی فێمێنیسم دەکەی. ئایا کۆمەڵگای کوردی بە تەواوی ڕیشە و پێشینە مێژووییەکانی خۆیەوە کە ئێستا بەشێکە لە واقعی ئەم کۆمەڵگایە توانا و تاقەتی وەرگرتنی دەقاودەقی فێمێنیسمی ڕۆژئاوایی هەیە؟ ئایا لێرەوە هەست بەوەی ناکەی فێمێنیسم دەبێ خۆی لە کۆشی دەنگ و داوای ژنی کوردەوە سەر هەڵبدا و چەکەرە بکا و باڵا بکا؟

شێرزاد حەسەن: بە کورتی ڕەنگە سەرەتا بۆ من ئیحساساتێ بووبێ، یانی ئەوەی کە ئەوینی ژنی کورد لە دایکمەوە هەتا خوشکەکانم دەگرێتەوە، ئەگەر من شتێکم لە بواری نووسین لە چێرۆکدا یا لە کۆڕ و کۆبوونەوەکان یا لە هێندێك نووسیندا باس کردبێ، سەرەتا هەست کردن بوو بە شتێك. بەڵام دوایی ئەبێ بە فکر، دێی مێژووی ئافرەت دەخوێنییەوە. بە درێژایی مێژوو هەست دەکەی چەوساوەتەوە. من قەناعەتم وا نییە دەقاودەق بتوانین ئەو بزاڤانەی لە ڕۆژئاوا دەربارەی فێمێنیسم هەیە بگوێزرێتەوە ئێرە. من قەناعەتم وایە کە پیاوان، ژنان، ئەوانەی خۆ بە فێمێنیست دەزانن، ئەوانەی خۆیان بە مافپەروەری ژن دەزانن، پێویستە زۆر عاقڵانە لەگەڵ دەوروبەری خۆیان تەعامول بکەن، ئەگینا هەڵەی گەورە دروست دەبێ کە بازی گەورەی تێدەکەوێ، کە خەونی گەورەی تێدەکەوێ، بە درۆ دەردەچێ، پووچەڵ دەبێتەوە. بۆیە من ناڵێم ئێمە سازش بکەین لە سەر ئەو مەسەلەیە. بەڵام هەرکەس خۆ بە فێمێنیست ئەزانێ ـ لە نێر یا لە مێ ـ دەبێ زۆر عاقڵانە دەوروبەری خۆی بخوێنێتەوە و هەر هەنگاوێك دەنێ، ڕاستە دەیەوێ ئەو بزاڤە بەرەو پێشەوە ببات، بەس ئەگەر بێت یەك هەڵەی تاکتیکی یا ستراتێژی بکات هەموو ئەو خەونە ئەدۆڕێت. ئێمە هەمانە لە کوردستانی باشوور هەیە بەو بانگەشەیە توانیوێتی سەدان کەس لە خۆی بتۆرێنێ کە دەکرا ئەو سەدان کەسە لە خۆی کۆ بکاتەوە. بۆیە هەر بانگەشەیەك زێدەڕۆیی تێدابێ یا لە دەرەوەی واقع بێ یا بە بێخوێندنەوەی ئەو اقیعە، ئەو کەلتوورەی خۆی بێ، زەرەر ئەدا نەك قازانج، بۆیە ئەکرێ تۆ هەموو بزاڤەکانی فێمێنیسم لە ڕۆژئاوا بخوێنیتەوە، بزانی ئەوان چۆن کاریان کردووە. بیرمان نەچێ فێمێنیسم ئێستاش جێی پرسیار و گومانە لای زۆر کەسی خوێندەوار، هەندێك بە مەترسی دادەنێن. هەندێك بە زێدەڕۆیی دەزانن. هەندێك بە واقعی نابینن بەڵام تازە ڕۆیی، ئیدی ژنان لە ڕۆژئاوا قسەیان هەیە، ڕەئیان هەیە، جاری وایە گەیشتۆتە حەددی زێدەڕۆیی لە تەعامولی ڕەد کردنەوەی توخمی پیاو وەك توخم، بەڵام بزاڤەکە ئاکامی زۆر گەورەش، زۆر جوانیشی بووە، کە وای کرد ئیدی چیتر ئافرەتەکان لە کونی ژوورەوە نەبن، حەقیان هەبێ قسە بکەن، حەقیان بێ بێنە دەرەوە. هەر بینینی ئافرەت لە سەر جادە، لە ساتەوەختی دوای جەنگی جیهانی دووەم شتێکی سەیر بوو. بەڵام کە هەموو پیاوان بچنە جەنگ، دەبێ کێ بێ کارەکان پڕ کاتەوە. کراسی کورت لە ڕۆژئاوا لە سەر ئەوە بوو کە ژنەکان کەوتنە ناو مەنگەنە و کراسەکانیان ئەوەندە درێژ بوو ماشێنەکان لوولی دەدانەوە، قووتی دەدان. ناچار بوون خاوەنکارەکان کراس کورت بکەنەوە بە ژنەکانیان، بۆیە چی تر ژن زامار نەبێ و نەمرێ. لە ناو ئاشەکانی ئەوێ یا لە ناو کارگاکانی ئەوێ کە ئیدی دوای ئەوەی جەنگی جیهانی کۆتایی هات چی تر باوی ئەوە نەما ژنان بگەڕێنەوە. لە بەر ئەوەی ملوێنەها کەس کوژران،

ملوێنەها کەس ئیفلیج وسەقەت بوون، چی تر ژنان نەدەکرا بێنەوە ناو ماڵەوە، ئایا بە بێخوێندەوەی ئەم مێژووی جەنگە یانی من بۆ نموونە ئەمەوێ ئەوە بڵێم، واتە ئەگەر جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم نەبوایە، ژنان قۆناغێك لە قۆناغەکانی مێژوو دوا دەکەوتن، لەوەی کە بێنە نێو کارگاکان و سەر جادە و داوای حەق و پارە بکەن و ببنە کارگەر؟ کە واتە من ناڵێم جەنگ شتێکی باش بووە، بەڵام لە دوا ئاکامدا وای کرد ژنان بێنە نێو کارگاکان و سەر جادە، چی تر نەچنەوە ماڵەوە، دوا جار بزاڤی ژنان پەیدا دەبێ، قسە لە حەقی دەکا لە سەر مافەکانی خۆی کە هاتۆتە ناو کارگە و هاتە ناو زانکۆ، چی تر ناچێتە ناو کونی ژوورەوە... باشە پرسیار ئەوەیە ئەگەر تۆ ئەم مێژووە نەخوێنیتەوە، دەکرێ بڵێی من هەمان حەقی ژنەکانی ڕۆژئاوام دەوێ لێرە؟ ئا لەم هەنووکەدا دەبێ وەك ئەوان بم، ئەمە ئەوپەڕی بەدحاڵی بوونە! بۆیە زۆر ئەستەمە، زۆر ترسناکە بێت کۆپی کراوی بزاڤێك بێ! هەر چەند پیرۆز بێ ئەم بزاڤە، هەرچەندە مەزن بێ، هەرچەند جێی خەونی من و تۆش بێ، بەڵام بێت و ئەگەر وردەکارانە، زۆر زیرەکانە مامەڵەی لەگەڵ نەکەین ڕەنگە لە جیاتی ئەوەی خێر بێتە پێشمان شەڕ بێتە ڕێمان.

عەبدولخالق یەعقووبی: بگەڕێینەوە سەر چیرۆکەکانی خۆت. من وای بۆ ئەچم لە «تەنیایی» و «گوڵی ڕەش»دا کێشەکان پتر سایکۆلۆژین، ڕەوانناسییانەن، وەك بۆ نموونە وردبوونەوە لە ناخ و ڕۆح و ڕەوانی قەیرە کچێکی تینووی ژیانی هاوبەش، یان زەینییەت و حاڵەتی ڕەوانیی پاڵەوانی «من و قالە و سەگەکەی پاوۆلۆف». بەڵام لە «حەسار» و «گەڕەکی داهۆڵەکان»دا وەرسووڕانێکی گەورە ئەبیندرێ، کێشەکان لە ڕەوان و ناخودئاگاوە دەگوێزرێنەوە بۆ ئەندێشە و خودئاگا. «چەلەبی» چەوسێنەرێکی بەئاگایە، هەڵوێستی پاڵەوانی «لۆزان» هەڵوێستێکی فەلسەفییە، هەڵوێستێکی لە ڕووی ئاگادارییەوەیە، سەرەتای ئەم گۆڕان و وەرسووڕانە دەگەڕێتەوە بۆ کوێ و بۆ چی؟

شێرزاد حەسەن: من قەناعەتم وایە تا دوا چیرۆکیشی ئەگەر دوێنێ نووسیبێتم هەموو ئیش لە سەر دەروون ئەکەم. وا بزانم شۆڕبوونەوە و هەڵکۆڵینێکە لە ناو دەروونی کارەکتەرەکان، قەناعەتم وایە لە حەسار و لە کۆمەڵەی گەڕەکی داهۆڵەکان و گوڵی ڕەش هیچ کاتێ دەروون یا وەك سایکۆلۆژیستێك کە لە عەیادەکەی خۆی، دەیەوێ لە نەخۆشەکەی ورد بێتەوە نەهاتووە! بەڵام کاری بە چیرۆك نییە. ڕەنگە لە ڕێی وەك گوتم گێڕانەوە، فرۆید نەخۆشەکانی دائەنا کە نهێنییەکانی خۆیان بگێڕنەوە، ناوی لێ نا «چارەسەر کردن لە ڕێی قسە کردنەوە». یا لە ڕێی درکاندنی نهێنییەوە. دوایی ناوی لێنا «شیکاریی دەروونی» (التحلیل النفسی) کە واتە دیسانەوە لە ڕێی گێڕانەوە و چیرۆکەوەیە ئەتوانم هەموو نهێنییەکانی خۆم بدرکێنم. شتێك لە مندا، گرێیەك لە مندا دەکرێتەوە. قەناعەتی من وایە من بۆخۆشم وەکوو نووسەر چ بۆ کارەکتەرەکانیش، یا چ بۆ خوێنەریش هەر هەموومان بە یەکەوە ئیشمان لە سەر کارەکتەرێکە، دنیایەکە، فەزایەکە کە ئەکرێ پڕی لە نهێنی پەنهان و دنیایەکی پەنهان بێ و پڕ بێ لە نهێنی لەغز. دوا جار من قەناعەتم نییە لە هیچ یەك لەوانەدا من لە دەرەوەی سایکۆلۆژیا ئیشم کردبێ، قەناعەتم وایە دوور کەوتوومەتەوە لەو خەونەی خۆم کە جۆری بیر کردنەوەم بووە بۆ ئینسان. لە لای من زۆر گرینگ نییە وەسفی ژوورەکەم، بەڵام ئێستا ورد بمەوە لە ڕووی دەروونییەوە زۆر بایەخ بەوە دەدەم، من و تۆ بۆ وا دانیشتووین؟ بۆ بیر دەکەینەوە؟ بۆ قسە دەکەین؟ بۆباسی دەروون دەکەین؟ من و تۆ دیارە ئەمانەوێ نهێنییەك بدرکێنین. لە یەکتری تێبگەین! قەناعەتیشم وایە هیچ کەسێك نییە پێویستیی بە دەروونزانی نەبێ. پێویستی هەموو کەسێکە لە پەرستارێکەوە، تا دەگاتە سەربازێك، تا دەگاتە ئەفسەرێك، تا دەگاتە مامۆستایەك، دواجار ئەمە نووسەریش کاری پێیەتی چوونکە مادام کۆمەڵێك بوونەوەری هەیە لە سەر کاغەز کارەکتەری هەیە، ئەبێ زۆر وردەکارانە بۆی بچێ ئەگەر گۆڕانێك هەبێ، بازێك هەبێ لە کارەکانمدا تەنها ئەوەیە. من لە سەرەتادا کەم و زۆر بە تایبەت لە «تەنیایی»دا ئیشم زۆر لە سەر واقع کردووە وەکوو خۆی، نەك وەك کۆپیکراو. هەر دەبێ هونەری تێدابووبێ ئەگینا چیرۆك نەبوون. بەڵام کەمێکی لەو دواییەدا بەرەو فەنتازیا چووم، ئەویش بە پشت بەستن بەوەی کوردیش خاوەنی خورافاتی خۆیەتی، خاوەنی ئەفسانەی خۆیەتی، خاوەنی خەیاڵی خۆیەتی. وەك وتم فەنتازیا موڵکی مارکیز نییە، موڵکی کافکا نییە، موڵکی سۆفۆکلیس نییە، موڵکی هیچ کەسێك نییە، موڵکی ئادەمیزادە لە سەر عەرز، بۆیە من قەناعەتم وایە ئەگەر گۆڕانێك هەبێ پەیوەندی بەوەوەیە لە کۆی خوێندنەوەی مەعریفەتێك ئەگەر هەبووبێت من کۆم کردبێتەوە خوێندنەوەم کردبێ بۆ میراتی خەڵکیتر لە بواری هونەر و ئەدەب و زانست و هەموو لقەکانی مەعریفەتدا. بۆیە من نامەوێ وا بڵێم «چەلەبی» بێ یا ئەوەی کە بەردەستی دەکا تا دەگاتە بە پاڵەوانەکەی لۆزان، نازانم، یا هەر کامێك لەوانە من کارم لە سەر هەڵکۆڵینە و لە سەر ڕۆحی ئەم کارەکتەرانە، بەڵام لە «گەڕەکی داهۆڵەکان»دا دەبینی یان لە وانەی کە تۆ باست کردن، بڕێکی زۆر لە فەنتازیا هەیە هەر جیاوازییەکە لەوەدایە بەڵام فانتازیایەك نزیکم کاتەوە لەو واقیعە، چوونکە وەختێك فانتازیا تەنها بۆفانتازیا بێ،بۆ خەیاڵسازی بێ، بۆ خەیاڵخۆشی بێ، لەو کابرایە ئەچێ دەیهەوێ سەرخۆش بێ، تەنیا بۆوەی حاڵەتێك بە حاڵەتێك بگۆڕێ، بەڵام لە دوا ئاکامدا کە بەخەبەر دێتەوە بە ئاگا بێ، هەر خۆیەتی بەرامبەر گرفتەکانی خۆی. ئەو بە مەستی و سەرخۆشی، خۆی و دنیاکەی لە بیر بکا، بەڵام دواجار وەئاگا دێتەوە دەبینێ هیچ نییە، هیچ نەگۆڕاوە، وەك خۆیەتی، من کارم بەوە نییە خەڵکێك مەست بکەم بۆ مەست کردن. بەڵکوو ئەگەر هێنامە ناو ئەم فەزا پڕ لە فانتازیا و خەیاڵە دیسانەوە ڕەگ و ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ ناو واقیع. مارکیز ئەڵێ: ئەگەر تۆ لە ئەمریکای لاتین بژیت ئەزانی ئەو قسانەی من هیچ سیحرێکی تێدا نییە. بەڵکوو ژیان بۆ خۆی پڕە لە سیحر، پڕ لە فانتازیایە، پڕ لە خەیاڵە. جۆرەها شت دەقەومێ کە تۆ ئەسڵەن خەیاڵت بڕ ناکا. بۆیە زۆر جار خەیاڵ لە واقیع تیژترە یا لە واقیع واقعترە یا باڵێکە، سیمرخێکە ئەتفڕێنێ بەرەو ئەو فەزایانەی کە ئەتگەڕێنێتەوە سەرزەمینی واقیع بۆ جارێکی تر... بۆیە قەناعەتی من وایە من هەرگیز لە هیچ لەو نووسینانە دوور نەکەوتوومەتەوە لە شتێك کە پێی دەڵێن دەروون، یا ڕۆح. من وای دەبینم.

عەبدولخالق یەعقووبی: کاك شێرزاد پرسیارێکی دیکەم هەیە بۆچی زمان سەرەکیترین ڕەگەز یا با بڵێین ئامرازی چیرۆکە؟ دوا بە دوای ئەو ئایا چیرۆکی کوردی خۆی بە جوانیناسیی زمانەوە خەریك کردووە بە گشتی تا ئەو شوێنەی کە جەنابت لە جوگرافیای چیرۆکی کوردی ئاگاداری، و پێت وا نییە یەك لەو هۆیە گرینگانەی کە زۆربەی چیرۆکە کوردییەکان فتۆکۆپی ورد و درشتی یەکترین پێوە ماندوو نەبوونە بە زمان؟

شێرزاد حەسەن: نەخێر، ئەگەر لە دوا کۆپلەی پرسیارەکەت یا لە دوا ڕستەی پرسیارەکەتەوە دەست پێ بکەم بە ڕاستی ئەدەب کاری لە ناو زوبانە. فکر کاری لە ناو زوبانە. لە دەرەوەی زوبان شتێك نییە پێی بوترێ فکر، یانی ئەمە شتێك نییە، سادەترین پێناسە، سادەترین حەقیقەتە کە ئێمە بیزانین. بۆیە ناتوانی لە ناو ئەدەبدا زمان فڕێ دەیتە دەرەوە، بڵێی من شتێکم هەیە ناوی زوبانە. شتێکم هەیە ناوی مانایە، شتێکم هەیە ناوی ڕستەیە، بەلآم شتێکم هەیە جیاواز لە ڕستە. ئەمانە هەموو وەکوو خوێن و گۆشت بە یەکەوەن. من ناوەرۆکێکی جوانم هەیە بەلآم لە قالبێکی ناشیریندا. یانی ئەبێ ئەو ناوەرۆکە جوانە قالبێکی جوانی بۆ خۆی دۆزیبێتەوە. من خۆشم تا ئێستا نازانم چۆن ئەو زوبانە دەسازێنم. ئەگەر لای تۆ چیرۆکی من لە ڕووی زمانەوانییەوە تۆکمە و پەرداخ بێ و جوان بێ، ئەوە بزانە من چاك ژیاوم لەگەڵ کارەکتەر، وردەکارانە بیرم لەو شوێنە کردۆتەوە، لەو زەمانە، لە ململانێ، لە گرێچنەکەی، لە هەموو ئەو ڕەگەزانەی کە ئێستا من بۆت باس بکەم درێژن یا زۆرن، هەر هەمووی بە یەکەوە. پێم گوتی ساختمانێك درووست ئەکەم، ئیقاعێك ئەدەم بەو چیرۆکە، دوا جار جوانیی چیرۆکەکە لە یەك شوێندا، لە یەك ڕەگەزدا نییە. لە بیرمان نەچێ لە کۆی ئەو ڕەگەزانەدا هەیە کە تێکەڵ دەبن. ئیتر تۆ نازانی سیحرەکەی ئایا بە تەنها زوبان بوو یا نا، خۆ زۆر کەس هەوڵی ئەوە دەدا جۆرێك لە شێعرییەت بنوێنێ بە دەستکرد، بە درۆزنانە. بەلآم لە بەر ئەوەی هەڵنەچووە لەگەڵ بابەتەکەی خۆی، عەشقی لەگەڵ ئەو ناوەرۆکە نەبووە، مانایەکی نییە لە پشت ئەو قسانەی خۆیەوە. جیهانبینی نییە، وەك کیمیاگەرییەك کە H_2O دەکاتە ئاو، بەلآم ئەگەر دوو ڕەگەزەکە لێك جیا کەیتەوە شتێکی کەن، چین ئەوەی کە ڕۆحی ئەو چیرۆکە ساز دەکا لە سەر کاغەز، چی وای لە من کرد دوای خوێندنەوەی زۆربا، چەندین ساڵ دوای بیست ساڵ، ئێستاش لەگەڵما ئەژین، چییە ئەو زۆربایەی کە لە سەر کاغەزە دەبێ سیحری زۆربا لە کوێ بێ، لە هەموو ئەو شتانەدا بوو کە لەو ڕۆمانە بە من گەییشت. بۆیە شتێك بە قەناعەتی من پێی بڵێین تەنها جوانکاری زوبانەوانی, بەسە بۆوەی چیرۆکێك نەجات بدا ڕاست نییە، ڕاستە زمان ئامرازی سەرەکی یا پردی سەرەکی یا عەرەبانەیەکە هەموو ئەو شتانەیتر ئەگوێزێتەوە، بەڵێ ڕاست ئەکەی کۆی ئەو شتانەی لە ناو زوبانـدایە، بەس کۆی ئەو شتانە ئەگەر هەماهەنگییەکی تێدا نەبێ، بڕوا ناکەم هیچ بە هیچ بکات و ئەگەر پرسیارەکەشت وا بوو کە بەڵێ بەر ئەوەی چیرۆکی کورد، ئەگەر تۆ وای دەزانی ژمارەیەکی زۆری کۆپی کراوە لە یەکتر، نەك لە بەر ئەوەی ئەوان کارەکتەرەکانیان لە یەك دەچێ، بەڵکوو نووسەرەکان جیهانبینییەکان نە بۆ خۆی، نە بۆ مەرگ، نە بۆ ژیان، نە بۆ سێکس، نە بۆ هیچ یەك لە چەمکەکان کە لە دنیادا پەیدا بوون و پەیدا دەبن نەبووە. بۆیە ئەگەر قەناعەتێکم هەبێ ئەویش ئەوەیە کە وەختێك دەنگەکان لە یەك ئەچن ئەوە بزانە لە پشتەوە لە بیرچوونەوەیەك یا بێدەستەلآتییەك هەیە لە بەر دەم بەرهەمهێنانی مانایەکی تازە بۆ بوون و نەبوون.

عەبدولخالق یەعقووبی: ئاوڕێکی خێرا بۆ سەر ڕەوتی چیرۆکنووسی کوردستانی ئێران. من پێم وایە ئێمە لەم دیو درەنگ دەستمان پێ کرد. بەلآم زوو خۆمان پێگەیاند. هەڵبەت ڕەنگە خوێندنەوەی چیرۆکی فارسی کە ئەزموونێکی زۆر پڕ و تێر و تەسەلە لەم خۆ پێگەیاندنە خێرایەدا بێشوێن دانان نەبووبێ، بەلآم گرینگی کارەکە لەوە دایە ئەم شوێن دانانە نەبۆتە هۆی چاولێکەری و لاسایی کردنەوە. ئەم ڕەوتە تا ئەو جێگایەی کە خوێندبێتتانەوە ئاسەوارەکانیان، شوێنەوارەکانیان چۆن دەبینی و وەك ئاواتیش چ ئاواتێك ئەخوازی بۆ ئەم ڕەوتە؟

شێرزاد حەسەن: ئەگەر من وردەکار بم، من خەونم ئەوە بوو جارێکیان و لە داهاتوو ئومێدەوارم ئەو خەونەم بێتە دی. ڕەنگە من ڕەخنەگر نەبم، ئەو کەسە نەبم کە ڕام هەبێ لە سەر ئەوەی بڵێم classification یان نەخشەیان بۆبکەم هەر یەکە و لە خانەی خۆی دابنێم و ئیتر من نمرە و پلە بدەم بە خەڵکی تر چۆن ئەنووسن، من تاکە تێبینییەکم ئەوەیە کە لای ئێمە درەنگ ئاشنا بووین بە فانتازیا، بەوەی کە کوردیش لەو بڕە زۆرەی کە خەیاڵ هەیەتی لە حەکایەتە کۆنەکانی بەرئاگردان تا ئەوەی دەگا بە ئەفسانەکان و خەرافەت و حیکایەت و ئیدی، ئەو چیرۆکە خەیاڵییانەی لە چیرۆکی جندۆکە و پەرییان دەست پێ دەکا ئێمە ئەوەمان فەرامۆش کرد، لە بەر یەك هۆ، ئەویش ئەوە بوو لای ئێمە قۆناغێکی درێژ لە کوردستانی باشوور، بیرۆکە یا قوتابخانەیەك کە بە ناوی قوتابخانەی ڕیالیسمی سوسیالیسم، هەر شتێ کرێکار و یا با بڵێین ڕهەندێکی چینایەتی تیا نەبوایە ڕەهەندێکی وەك سەرەتا گوتم ناسیونالیستی تیا نەبوایە، یا لە پشتەوە بانگەشەیەکی سیاسی نەبوایە بۆ هێزێك، بۆ لایەنێك کە هانی بدات بۆ شۆڕش و هەڵگەڕانەوە، بەڵکوو زۆر جار جێی گومان بوو. بیرت نەچێ ساڵآنێکی زۆر لە تەمەنی من، من جێی گومان بووم لە بەر ئەوەی باسی کۆمەڵێك کارەکتەری فەرامۆش کراوم دەکرد و هێندێك لە هاوڕێیانی منیش وابوون. ئەمن ڕۆژگارێك لە کوردستانی خۆمان «گۆران بابە عەلی» کە یەکەم جار چیرۆکێکم برد و بۆم بلآوە کردەوە بێ ئەوەی ئاگای لە خۆی بێ. یا ڕێبوار حەمە ڕەحیمێك یا عەتا محەمەدێك یا چەند ناوێکی تر کە ئێستا ناتوانم من هەموویان ناو بەرم. بەلآم ژمارەیەك لە نەوەی دوای من یا بەختیار عەلی وەکوو ڕۆماننووسێك من بۆچی خۆشم ویستن، لە بەر ئەوەی بڕێکی زۆر لە گەڕانەوە بۆ ئەو ئەسڵە، بۆ ئەو ڕەگ و ڕیشەیە کە ئێمە لە قۆناغێکدا چیرۆکنووسانی کورد فەرامۆشیان کردووە، ئەویش ئیش کردن لە ناو فانتازیا، لە ناو ئەوەی کە ئیدی سیحر لە خوێنەر ئەکەی بۆ وەی بتبا لەگەڵ خۆی ڕاتکێشێ. بەلآم دواجار هەر ئیش کردنە لە ناو واقعیەت.

بەڵام نەك بە موفرەداتێك، بە ڕستە و دەستەواژەیەك كە بار كراوە بە كۆمەڵێك ڕەمزی ئایدۆلۆژی. لێرە لە كوردستانی ڕۆژهەڵات ئەوەی من دڵم پێی خۆش بوو و بۆ من گرینگ بوو كە ئەوان توانییان بۆ ئەو ڕەگ و ڕیشەیە بگەڕێنەوە. سەیر ئەكەم گەمەیەك هەیە، یارییەكی خۆش هەیە لە ناو فانتازیادا و نزیك بوونە لە كۆمەڵێك خەم، كارەكتەركە ناكرێ بە تەنها بەر لەعنەتی سیاست كەوتبێتن. بەڵكوو پانتایە كۆمەڵایەتییەكان خەریكە لە لای ئەوان دەست پێ دەكا. باسی ئەو كارەكتەرە فەرامۆش كراوانە دەكەن كە لە كۆمەڵگای كوردی هەیە. پەراوێز كەوتوون، سەنتەر نین. بەڵام ئیدی ئەو كارەكتەرانە دەبێ ئیشیان لە سەر بكرێ. بەڵام ناشتوانم بڵێم نەخشەی چیرۆكی كوردستانی ڕۆژهەڵات نەخشەیەكە ئیتر ئێستا لە قۆناغی كامڵ بوون دایە. بەڵكوو لای ئێمە و لای ئێوەش، بەڵام بە بەراورد لەگەڵ كوردستانی باكوور زۆر جیاوازە. دیارە ئەم دوو بەشە توانیویانە زیاتر لەو هونەرە بچنە پێشێ. ئەوندەی من شارەزاییم هەبێ ئەشزانم لە هەندێك لە یەكێتی شووڕەوی ئەوساكە لە ناو كۆماردا كوردەكان پەراگەندە بوون، من ئەزانم ڕۆمان و چیرۆك هەبوون. بەس هەموو ئەو شتانەی من لەوێ خوێندوومەوە سەرنجی منی ڕانەكێشاوە. بەڵام لە كوردستانی ڕۆژهەڵات هێندێك ناو هەیە ڕامدەگرێ. هێندێك چیرۆك هەیە. بەڵام چیرۆكنووس و ڕۆماننووسی واش هەیە بە هیچ شێوەیەك دەكرێ تۆ پەسندی بكەی، بەس لای من ئەو وێستگەیە نییە، من دڵخۆش بكا بەڵكوو زۆر بە تەقلیدی ئەبینم. بەو نەغمەیەی ئەبینم نەغمەیەكی تەقلیدییە لە چیرۆكی كوردی كە ئێمە لە پەنجا و شەستەكانا هەمانبووە. من نامهەوێ ناوی كەس بێنم، چوونكە نەك لە بەر ئەوەی بترسێم بەڵام ئەگەر جارێكی تر كە بە وردەكاری، بە نووسین توانیم قسە لە سەر ئەم حەقیقەتە ئەكەم كێن ئەوانەی تێپەڕیان كردووە و كێشن هێشتا چیرۆكیان نەنووسیوە، دیارە ڕەنگە ئەو چیرۆكانەی كە لای من تەقلیدین ئەوانەش یەك دنیا خوێنەری خۆیان هەبێ. من ناكرێ ئەوە ڕەد كەمەوە، چوونكە زەوقی من سەنگی مەحەك نییە بۆ وەی بڕیار بدەم. بەڵام ڕەنگە من ئەو خوێنەرە بم لەزەت لەوە وەرنەگرم.

جا من قەناعەتم وایە ئەگەر بكرێ لە داهاتوودا ئەدەبیاتی فارسی یا زمانی فارسی، بە هەزاران داستان و چیرۆكی جوان كراوە بە فارسی كە نووسەری كورد لە كوردستانی ڕۆژهەڵات زۆر عاقڵانە و زیرەكانە بتوانێ كەڵك لەو میراتە وەربگرێت. من دەرچووی بەشی ئینگلیزیم، بە ئینگلیزی جار و بارە ئەخوێنمەوە، بە عەرەبییەكەش زۆر باش ئەخوێنمەوە، بەڵام خەونی من لەم تەمەنەدا ئەوەیە ئێستا فێری فارسی بم، بۆیە هەست دەكەم پەڕتووكخانەیەكی زۆر گەورەتر لەوەی كە لە ئینگلیزیش هەیە (ئەوەی كە لای منە چوونكە من دەستم ناگا بە كتێبەكانی كە بە ئینگلیزی دەرئەچن لە بەر زۆر هۆكار هەموومان دەیزانین، بەڵام خەونمە فێرە فارسی بم، تەنها دەستم بەو سەرچاوانەی فارسی بگا) من قەناعەتم وایە هێشتا نووسەرانی كوردستانی ڕۆژهەڵات تەمبەڵترن لەوەی كە من خەیاڵم بۆی دەچێت. دەبوایە زەیرەكتر بن لەوە، دەبوایە ئازاتر بن لەوە. ئەوە ئامۆژگاری نییە. ڕێنمایی نییە. هیچ كاتێ من ئەو كەسە نیم ئەوە بڵێم، بەڵام من ئەگەر لێرە بوومایە هەوڵم دەدا دەست بۆ هەموو ئەو سەرچاوانە بەرم. بۆیە ئێمە نووسەرمان هەیە لەو دیو كە فارسی‌زانە فەزایەكی گەورەی بۆ كراوەتەوە و یەكێك لەو كوڕە جوانانەی كە لە وڵاتی ئێمە، لە لای ئێمە كەڵكی لە زمانی فارسی وەرگرتووە بۆ خوێندەوەی خۆی و پێگەیاندنی خۆی بەختیار عەلی بوو. لە بواری فكری مەریوان وریا قانع بوو، فاڕووق ڕەفیق بوو، ڕێبوار سیوەیلی بوو، ڕێبین ئەحمەد هەردی بوو، ئازاد بەرزنجی بوو. دەیانی تر سەیر دەكەی... كە ئەوان بۆخۆیان دەستیان بەو سەرچاوانە گەیشتووە كە لە بواری فكر و ئەدەب توانیویانە قازانجی گەورەی لێ بكەن، خۆیانی پێ بگەیەنن. من قەناعەتم وایە ئەوەی كە من چاوەڕێی دەكەم لە نووسەرانی كوردستانی ڕۆژهەڵات هێشتا وەدی نەهاتووە، بەو مانایە نییە خوا نەخواستە ئەوان باش نین، بەس خەونەكەی من گەورەترە بۆ ئەوان. زەمان بەڕێوەیە. تۆ تەمەنێكی درێژت لە بەر دەما بڕۆ كەڵك لەو میراتە گەورەیەی دنیا بكە كە هەمووی كراوە بە فارسی، بۆیە من تەسەورم وایە هێشتا ئەگەر گرێی زوبانمان نەبێ، گرێی ئاغا و كۆیلەمان نەبێ، گرێی سەردەستە و ژێردەستەمان نەبێ، ئەتوانین كەڵك لە هەمووو زوبانەكان وەربگرین بۆ خۆ پێگەیاندن.

عەبدولخالق یەعقووبی: لە دیمانەكەی فەنەلاند و ئەو گوتارەی پێشكەشت كرد، لەوێ بۆمان دەركەوت شێرزاد حەسەن خەمە سیاسییەكەی لە خەمە هونەرییەكەی كەمتر نییە. هەڵبەت ئەو خەمە سیاسییەی كە لە ئاكامدا دەچێتەوە سەر شەرەف و گەورەیی مرۆڤ، نەك دەستهەڵات ویستی و بەرژەوەندخوازی. چۆنە ئەو خەمە سیاسییانەت كاری نەكردۆتە سەر هەڵوێستی هونەری چیرۆكەكانت؟ ئایا ئەمە ئەوە ناگەیەنێ تۆخەمی سیاسیشت هونەرییانە لە هەناوی خۆتدا پەروەردە كردووە؟

شێرزاد حەسەن: هەموو شتێك تەسەورم وایە، كە ئەڵێم وەك بێوەژنێكە، تەنیایە و حەق بوو شوو بكاتەوە. قەیرە كچێك بۆ حەقی نەبێ لە ماڵەكەی خۆیدا هاوار بكا بڵێ من حەزم لە مێردە. بە مانا تەقلیدییەكەی قسان دەكەم، ئێستا وەكوو هونەر قسە ناكەم ئەگەر ئەو ڕستە زۆر سادانەی من ئێژم لە ڕێی چیرۆكەكانەوە لە ڕێی خەمی كوڕێكی تەنیا كە عاشقە، دۆڕاوە، هەموو ئەوانە سیاسەتن. دوا جار چوونكە سیاسییەكانن، سیاسەتبازەكانن كە قەناعەتیان وایە ڕەنگڕێژی هەموو ئەو كۆمەڵگایە لە دەستی ئەوان دایە، بۆیە تۆ كە شتێك ئەڵێی ڕات لە دنیادا نییە كە سیاسییەكان گۆیا دروستیان كردووە. جا ئەو سیاسییانە كێن شتێكی ترە. من ترساوم هەمیشە لەوەی كە هونەر بار بكەی بە ئایدۆلۆژیایەك ڕۆح بكوژێ، جوانی بكوژێ، زۆر جار ئەوەیە كە تۆ ئایدۆلۆژیایەكت هەبێ پڕی كەی لە درووشم بە ناوی بانگەشە كردن بۆئینسان و سەركەوتنی ئینسان و پاشەڕۆژ و بە ناوی خەمی چینایەتی یا ناسیۆنالیستی، نەتەوەگەری. ئەگەر زۆر هونەرمەندانە كار لە سەر ئەوانە بكەی زەرەری گەورەت لێ‌ئەدا و لە قۆناغێ لە قۆناغەكان ئەدەب و هونەری ئێمە پڕ بوو لەو جۆرە دروشمبازییە. با بڵێم بانگەشە كردن بۆ شتێك كە هەموو بارگاوی بوو بە ئایدۆلۆژیا، ڕاستە من خەمێكی وا ڕوون و بەرجەستە و ئاشكرام نییە بڵێم ئەو خەمە سیاسییە، بەڵام من هەر

ڕستەیەك، هەر شتێکم گوتبێ، ئەگەر سیاسەت ڕێکخستن بێ، با وای ناو بنێین، ڕێكخستنی کۆمەڵگا بێ، هەوڵێك بێ بۆ ڕێكخستنی کۆمەڵگا، وەختێك من گومان لەو ڕێكخستنە دەکەم، گومان لەم بارە کۆمەڵایەتییە دەکەم، وەختێك قسە لە سەر کارەکتەرێك دەکەم دوا جار قسە کردن لە سەر دنیای سیاسەتە بە ناڕاستەوخۆ بە شێوەیەك کە لە قاڵبی هونەردا بێ. بۆیە من قەناعەتم وایە مارکس کە دەستی پێکرد سەرەتا شاعیرێکی ڕۆمانسی بوو. با بیرمان نەچێ من قەناعەتم وایە خەونی شاعیرانەی مارکس لە کتێبەکەیدا لە سەرمایەدا هەیە. چۆنە ئەویش ئەوەیە با بڵێین دنیایەك بە دنیایەك بگۆڕیەوە. ئەو ئەڵێ چی تر باوی ئەوە نەماوە ئێمە دنیا تەئویل کەین یا تەفسیر کەین. دەبێ بیگۆڕین. ڕەنگە خەونی شاعیر بێ دنیا جوان بێت، مارکس واز لە شێعر دێنێت لە ڕێی فەلسەفەوە دێ، دەیەوێ دنیا جوان بکات. بەڵام هەر کاری شاعیرێك دەکا. دوا جار چوونکە ڕستەیەکی شێعریم لە بیرە شاعیرێکی ڕۆمانتیکی ئینگلیزییە دەڵێ: ئەبوایە شاعیران ڕێكخەری دنیا بوونایە، سکینێر... دەروونزانێکی ئەمریکییە ئەڵێ: ئەبوایە دەروونزانەکان، دەروونناسەان سەردارانی دنیا بوونایە. لەوانەیە لەو لاوە کۆمەڵناسێك هەڵبداتێ: دەبوایە ئەوانەی لە کۆمەڵناسی ئەزانن دنیایان ڕێكبخستایە. لەوانەیە دەیان مەلا و فەقێ هەبن بڵێن: دەبوایە ئێمە دنیامان ڕێك بخستایە. لەو لایە کۆمۆنیستێك دەڵێ: دەبوایە من دنیام ڕێك بخستایە. هەموو کەسێك داوای ڕێكخستن دەکا. بەڵام وەختێك تۆ دێی لە ڕێی هونەر و ئەدەبەوە گومانێك لە ناو ئەو ڕێكخستنانە هەر هەمووی دروووست دەکەی، ئەڵێی ئا لە ژێر ئەو سیستمەدا ئینسان هێشتا ئازاد نییە، چەوساوەیە، هێشتا ئینسانی ماندووی تێدایە، تەنیایی تێدایە، وەڕەزی تێدایە، بێزاری تێدایە، کوژراوی تێدایە، مردووی تێدایە، کە واتە دیسانەوە تۆ گومانێك دەکەی لەو ڕێكخستنانە کە پێشتر قەناعەتیان بە تۆ کردووە، کە ئەبینی وەك ئەو دەریایەیە تۆ دانیشتووی لە بەر دەمیا یا لە گوێی دەریایەك ئەبینی زۆر هێمنە، بەس لە ناو ئەو دەریایەدا دەیان نەهەنگ ماسی دەخوا، تۆ قسە لە سەر ئەو نهێنییانەی ناوەوە و ژێرەوە بکە و من قەناعەتم وایە هەموو جۆرە نووسینێك گومان کردنە لە خوڵقێکی یا لە وەزعێکی کۆمەڵایەتی قائیم.... ڕامیاری یا ئەخلاقی کە واتە مەترسی ئەوە لەوە دایە بە قەناعەتی من، کە تۆ لەو ئایدۆلۆژیایە ئەوەندە بارکراوی کە هەموو هونەرەکەت غەرق کەی لە کۆمەڵێك درووشم. من ئەگەر شتێکم گوتبێ زوو هەستم کرد ئەوە مەترسیدارە بۆ من. بۆ هونەر زەرەر لێدانە نەك قازانج و زۆر جاریش هێندێك کەس، سێکس یان نیشتمانپەروەری و ئەو شتانەی کە هەموو کەس فریو دەدەن گۆیا هەر کە باسی ئەوانەت کرد ڕەنگە خوێنەر بدزی بۆ خۆت. بەڵام دوا جار تۆ چەندە گەورەترین حەقیقەت بڵێی لە قاڵبێکی ناهونەریدا حەقیقەتێکی نەگەیشتووە، دەمرێ، وەکوو خۆی نابێ بەس حەقیقەت ئەوەیە دەبێ بگوترێ لە بەرگێکی جواندا، ئەگینا حەقیقەتەکەت ناگا، ئەگینا گەورەترین حەقیقەت ئەتوانی بڵێی هەر حەقیقەتێکە لەم دنیایەدا، لە ناو چیرۆکێکدا لە ناو ڕۆمانێکدا لە ناو شانۆگەرییەکدا، بەڵام کە لە ناو قاڵبێکی یا لە ناو بەرگێکی ناشیریندا بوو دەمرێ.

عەبدولخالق یەعقووبی: ئایا ڕەخنە خوێندنەوەی فەلسەفی یان شی کردنەوەی فەننی دەقە. مەبەستم لەم پرسیارە ئەوەیە کە پێت وا نییە «حەسار» زۆر فەلسەفییانە خوێندراوەتە و کەمتر لە باری تەکنیکییەوە شی کراوەتەوە؟ ئایا ئەوە کز کردنەوەی لایەنی تەکنیکی حەسار نەبوو، چونکی حەسار بەر لەوەی ئەندێشەیەکی کوردی تێدا بێ ڕۆمانێکی کوردی بوو؟

شێرزاد حەسەن: لەوانەیە لەو خوێندنەوانە ناوەڕۆك، شیتەڵ کردنەوەی لایەنێ لە لایەنەکانی وەکوو ئەوەی باسمان کرد چ مانایەك، چ چەمکێك، چ فکرێك، چ تێمێکە؟ هەموومان ڕێككەوتووین لە سەر ئەو باسی باوكسالارییە کە سیستمێکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی و ڕامیارییە هەتا دوایی، بەڵام دوا جار ئەگەر لایەنی تەکنیکت مەبەست بێ، ئەو کەسانەی کە ئەو نۆڤڵێتەیان خوێندۆتەوە لە بەر ئەوەی ئەوەندە لە ناو فکردا ئیش دەکەن مەبەستیان بووە لەو لایەنەوە لێی بکۆڵنەوە، کەسێ کە لە ناو ڕستەسازی ڕەنگە ئیش بکا، لە ناو ئیقاعی دەقێك لە ناو ماناکانی دەقێك یا لە ناو دۆزینەوەی فڕ و فێڵەکانی تەکنیکی، ئەوەی تۆ باست کرد، بۆیە تۆ ناتوانی هیچ شتێك بسەپێنی لە سەر ڕەخنەگرێك کە بۆ چی لایەنێك لە لایەنەکان فەرامۆش دەکا؟ ڕەنگە ئەو پتر بەو لایەنە بوێرێت بەڵام دیارە خەونی هەموو نووسەرێك ئەوەیە کە دەقێك وەکوو خۆی حەقی پێ بدرێ! ئایا تەنها ئەمن مانایەك، ناوەڕۆکێك، تێمێك، چەمکێك، فکرێکم هەیە یا هونەرێکیش هەیە لەو دیو ئەو دەقەوە، چوونکە چی تر باوی ئەوەش نەماوە تۆ بڵێی ناوەڕۆك و شکڵ، ڕەنگە جوانی ئەو ڕۆمانە یا ئەو نۆڤڵێتە ئەگەر جوان بووبێت لەوەدا بووبێ کە ڕاستە مانایەکی هەیە لە پشتی ئەوە، بەڵام دوا جار لە بەرگێکی هونەریدا گوتراوە. بەس کە تۆ لایەنێك بە جوانی دەخوێنییەوە دیسانەوە بایەخێك دەدا بەو دەقە، بۆیە ئەکرێ هەر نەشخوێندرێتەوە. لە دیدگایەکەوە کەسێك نەبێ ڕەخنەی لە سەر بکا، ئەوە بەسە بۆ وەی پەساپۆرت بێ بۆ ئەو دەقە کە ئەتوانێ جێی خۆی بکاتەوە و بڕوا سەفەر بکا، بۆیە نابێ تۆ سەغڵەت بی بۆ وەی وەختێك ڕەخنەگرێك پەیدا دەبێ هیچ حەقێکت ناداتێ، هەموو حەقەکانت لێ دەستێنێتەوە، یان کەسێك دێ تەواو حەقی خۆییت دەداتێ بۆ وەی ئەسەرێك، جوانییەك لە لای بە جێ دەمێنێ کە پێی دەگا هیچ قودرەتی نییە لە سەری قسە بکا.■

گولانی 1378
ئاوریلی 1999

● پوختەیەك لەم وتووێژەم وەرگێڕایە سەر زمانی فارسی و لە بەشی فایلی گۆڤاری گوڵستانەی ژمارە 53 کە تایبەتم کردبوو بە شێرزاد حەسەن، بڵاو کرایەوە.

گوڵستانە یەکێك لە هەرە بەناوبانگترین گۆڤارە ئەدەبییەکانی ئێرانە کە پتر سەرنج بە ئەدەبی بیانی دەدات. دیارە ئەم وتووێژە پێشتر سەر لەبەری لە گۆڤاری سروەدا بلآو ببۆوە.

Rojhalat

درێژەی هەیە...